

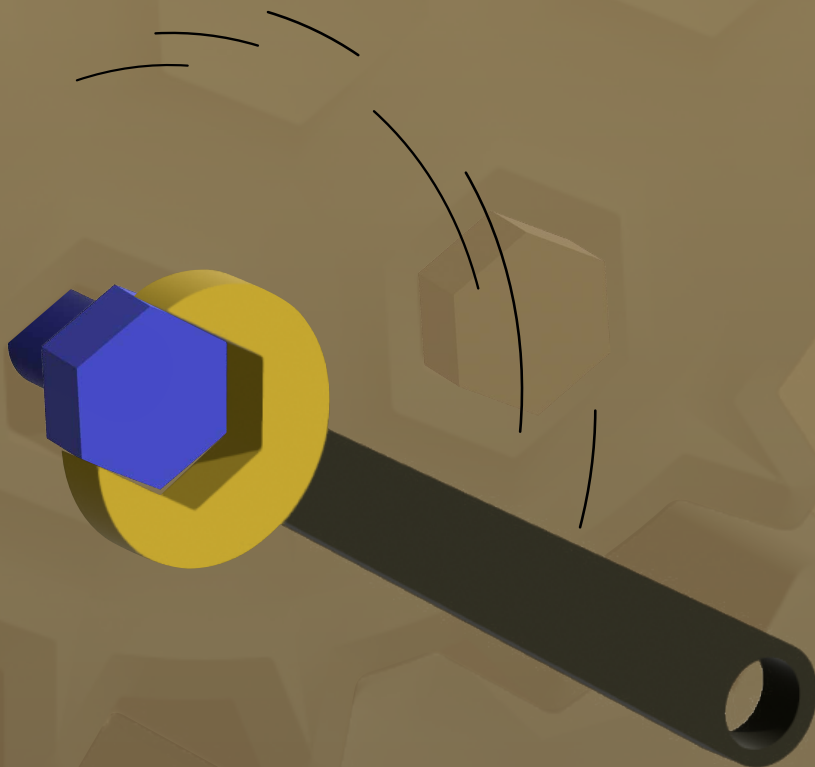

Polski
Instytut
Ekonomiczny

LIPIEC 2023

WARSZAWA

ISBN 978-83-67575-37-9

Gospodarka wojenna: Ukraina po roku od rosyjskiej inwazji

Cytowanie: Kopiński, D., Markiewicz, J., Sierocińska, K., Strzelecki, J. (2023), *Gospodarka wojenna: Ukraina po roku od rosyjskiej inwazji*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.

Warszawa, lipiec 2023 r.

Autorzy: Dominik Kopiński, Jan Markiewicz, Katarzyna Sierocińska, Jan Strzelecki

Redakcja merytoryczna: Konrad Szymański, Marek Wąsiński

Redakcja: Jakub Nowak, Małgorzata Wieteska

Projekt graficzny: Anna Olczak

Skład i łamanie: Tomasz Gałązka

Współpraca graficzna: Sebastian Grzybowski

Polski Instytut Ekonomiczny

Al. Jerozolimskie 87

02-001 Warszawa

© Copyright by Polski Instytut Ekonomiczny

ISBN 978-83-67575-37-9

Spis treści

Kluczowe liczby	4
Kluczowe wnioski	5
Wprowadzenie	7
Sytuacja makroekonomiczna	8
Straty gospodarcze	8
Polityka monetarna	11
Polityka fiskalna	14
Sytuacja najważniejszych sektorów gospodarki . .	18
Handel zagraniczny i bezpośrednie inwestycje zagraniczne	23
Handel towarowy	23
Eksport i import usług	26
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne	29
Kwestie społeczne	33
Poziom życia ludności	33
Instytucje	34
Podsumowanie i perspektywa krótkoterminowa	36
Wyzwania odbudowy	38
Bibliografia	40
Spis map, ramek i wykresów	43

Kluczowe liczby

143,8 mld USD

strat w majątku trwałym poniosła Ukraina według stanu na 22 marca 2023 r.

o 29,1 proc.

spadło PKB Ukrainy w 2022 r.

25,8 proc.

wyniosło bezrobocie w 2022 r.

ok. 50 proc.

ukraińskiej infrastruktury energetycznej pod kontrolą Rosji zostało zniszczone lub uszkodzone

40 proc.

ukraińskich przedsiębiorstw zmniejszyło produkcję w wyniku przerw w pracy sieci ciepłowniczej lub niedoborów prądu

80 proc.

ukraińskich depozytów węglowodorów znajduje się na terenach objętych działaniami wojennymi

o 30 proc.

spadła powierzchnia obsianych pól względem 2021 r.

190 mln USD

wyniosły inwestycje bezpośrednie w pierwszych trzech kwartałach 2022 r.

ok. 20 proc.

ludności Ukrainy (ponad 8 mln os.) opuściło swój kraj w wyniku wojny i przebywa w innych krajach europejskich

5,35 mln

Ukraińców zostało zmuszonych do uchodźstwa wewnątrz granic Ukrainy

9-krotnie

wzrosły wydatki budżetowe Ukrainy na obronność

Kluczowe wnioski

- **W bezpośrednim następstwie inwazji rosyjskiej PKB Ukrainy zmniejszył się o 30 proc. Na problemy wynikające z utraty części terytorium, zniszczeń, przerw w dostawach prądu, wyjazdu pracowników, blokady szlaków handlowych czy uszkodzenia aktywów przedsiębiorstw, nałożyły się konsekwencje gospodarcze** takie jak inflacja, spadek konsumpcji i pogorszenie nastrojów przedsiębiorstw. Sytuacja ta spowodowała głęboki kryzys gospodarczy w końcu 2022 r. Na początku 2023 r. pojawiły się sygnały odbicia, jednak jest ono realizowane w warunkach zmniejszonego o prawie 1/3 potencjału w porównaniu z sytuacją sprzed wojny. Powrót gospodarki Ukrainy na przedwojenne tory rozwoju zajmie wiele lat.
- **Zagraniczne wsparcie w wysokości 32 mld USD w 2022 r. pomogło utrzymać funkcjonowanie sektora publicznego Ukrainy.** W 2022 r. odnotowano wprawdzie deficyt budżetowy na poziomie 17,5 proc. PKB, jednak bez pomocy zewnętrznej byłby on znacznie wyższy, co oznaczałoby zagrożenie państwa bankrutem.
- **Zastosowanie przez Narodowy Bank Ukrainy (NBU) nadzwyczajnie restrykcyjnej polityki pieniężnej przyczyniło się do uzyskania stabilności systemu finansowego w pierwszym roku wojny.** Do najważniejszych działań NBU należało ustalenie stóp procentowych na stałym poziomie 25 proc., usztywnienie kursu wymiany hrywny oraz wprowadzenie licznych ograniczeń w funkcjonowaniu systemu bankowego i rynku walutowego. Wskutek rosyjskiej inwazji ceny w Ukrainie w 2022 r. wzrosły o 26,6 proc., co było jednak wynikiem niższym od oczekiwań.
- **W wyniku wojny sparaliżowany został ukraiński przemysł ciężki, wydobywczy i rolnictwo. Rosjanie przejęli lub uniemożliwili wydobycie większości złóż rud metali w Ukrainie.** Drastycznie spadło również wydobycie ropy, jednak jeszcze przed inwazją Ukraina była uzależniona od importu produktów naftowych. Obecnie surowce te są importowane w dużej mierze z Polski. Celem intensywnych ataków była infrastruktura energetyczna: około 50 proc. aktywów ukraińskiego sektora energetycznego jest zniszczone lub okupowane. Zmniejszony jest również popyt; odbudowa gospodarki będzie wymagała znacznych nakładów w tym sektorze. Jesienią 2022 r. przemysł wytwarzał ok. 40 proc. produkcji mniej niż rok wcześniej. Także rolnictwo odnotowało znaczące straty w wyniku obsiania areалу mniejszego o 30 proc.

- **Wskutek rosyjskiej inwazji eksport towarów z Ukrainy spadł w 2022 r. o 35 proc., a eksport usług – o 28 proc. Dzięki wsparciu międzynarodowemu Kijowowi udało się jednak ograniczyć załamanie handlu międzynarodowego i doprowadzić do znaczącej reorientacji szlaków handlowych.** Całkowicie zerwano stosunki handlowe z Rosją i Białorusią, które odpowiadały za 7,3 proc. eksportu przed inwazją, znacząco wzrosło natomiast znaczenie państw Unii Europejskiej, a przede wszystkim sąsiadów. Polska po raz pierwszy w historii stała się najważniejszym partnerem handlowym Ukrainy.
- **Działania wojenne zatrzymały napływ inwestycji zagranicznych do Ukrainy.** Nastąpił ich spadek z ponad 7 mld USD do zaledwie 190 mln USD (w pierwszych trzech kwartałach 2022 r.). Ukraina nawet przed wojną przyciągnęła zaledwie 4,7 proc. wszystkich BIZ w regionie Europy Środkowo-Wschodniej w ujęciu skumulowanym. To inwestycje będą istotnym czynnikiem napędowym odbudowy gospodarczej kraju po wojnie.
- **Gospodarka Ukrainy przestawiła się na tryb wojenny: 42,2 proc. wydatków budżetowych przeznaczano w 2022 r. na cele obronne. Wydatki na obronność i bezpieczeństwo wzrosły dziewięciokrotnie r/r.** Jednocześnie dochody budżetowe wzrosły jedynie o niecałe 50 proc. **Wiele wskazuje, że w 2023 r. gospodarka Ukrainy ustabilizuje się na poziomie ok. 30 proc. niższym niż w 2021 r.** O ile w pierwszych dwóch miesiącach inwazji aż 86 proc. przedsiębiorców w Ukrainie niemal całkowicie zawiesiło działalność, po roku od inwazji było to już 27 proc. (KSE, 2023).
- **Wojna w Ukrainie spowodowała największy kryzys uchodźczy ostatnich kilkudziesięciu lat – kraj opuściło ok. 20 proc. ludności, a w samej Unii Europejskiej przebywa ponad 8 mln Ukraińców** (dane ONZ). Migracja wewnętrzna dotyczyła 5,35 mln osób. Będzie to miało długofalowe skutki dla struktury demograficznej państwa i rynku pracy. Około 25 proc. wewnętrznie przesiedlonych nie planuje obecnie wracać do miejsca zamieszkania. Według badania unijnej agencji praw podstawowych spośród uchodźców przebywających poza Ukrainą, jedynie 35 proc. jest przekonane, że wróci do kraju (FRA, 2023).
- **Gospodarka Ukrainy okazała się zdolna do szybkiej adaptacji do trudnych warunków wojennych.** Wyzwania odbudowy będą jednak ogromne – od odbudowy fizycznej infrastruktury, szczególnie energetycznej, po funkcjonowanie instytucji w obliczu potencjalnie znaczącego napływu środków pomocowych. Poszczególne sektory mają też zróżnicowane perspektywy odbudowy. Przemysł ciężki i górnictwo odnotowały ogromne straty, włącznie z dostępem do zasobów. Wyzwaniem dla rolnictwa, mającego duży potencjał rozwoju, będzie rozminowanie pól i dostęp do rynków zagranicznych. Względnie najłatwiejszy powinien być rozwój sektora usług ICT, które wskutek spadku znaczenia usług transportowych i turystycznych zwiększyły swój udział w strukturze usług ogółem.

Wprowadzenie

Raport ma na celu opisanie sytuacji gospodarczej Ukrainy w rok po inwazji Rosji. Skala zniszczeń jest ogromna – obejmuje zarówno infrastrukturę (zwłaszcza energetyczną), budynki, jak i aktywa przedsiębiorstw. Aż 5,5 mln Ukraińców zostało zmuszonych do migracji wewnątrz Ukrainy, dalsze 8 mln osób przebywa poza granicami kraju, w Europie. Mimo ogromnych problemów gospodarka nie zatrzymała się. W 2023 r. prognozowany jest wzrost PKB o 2 proc. Skuteczne działania władz, w tym monetarnych, zapewniły funkcjonowanie gospodarki w czasie wojny.

W pierwszej części raportu przedstawiamy dane o sytuacji gospodarczej, prowadzonej polityce fiskalnej i monetarnej państwa. Ze względu na specyfikę struktury gospodarki Ukrainy, zbadaliśmy dwa istotne sektory, tj. rolnictwo i przemysł, które zostały poważnie dotknięte przez działania wojenne. W trzeciej części zajęliśmy się opisaniem relacji z zagranicą – handlem towarowym, usługowym oraz napływem bezpośrednich inwestycji zagranicznych (dalej: BIZ) – ważnym dla otwartej gospodarki na średnim poziomie rozwoju. W części czwartej analizujemy wyzwania społeczne, a dwie ostatnie części stanowią podsumowanie tej sytuacji. Próbowaliśmy zilustrować krótkoterminową perspektywę gospodarczą oraz problematykę wyzwań związanych z odbudową gospodarki.

Sytuacja makroekonomiczna

Straty gospodarcze

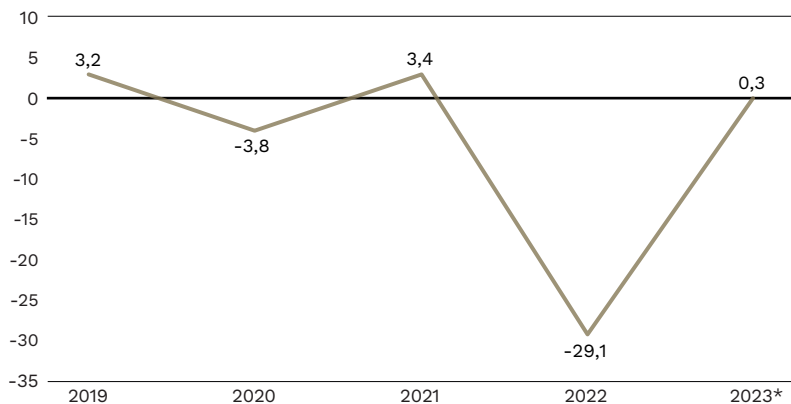
Instytut Kijowskiej Szkoły Ekonomii wycenił straty w majątku trwałym poniesione przez Ukrainę na 143,8 mld USD wg stanu na 22.03.2023 (www1). Szacunek został dokonany na podstawie zgłaszanych szkód przez osoby prywatne oraz źródeł *open intelligence*. Największe straty odnotowano w substancji mieszkaniowej. W dużej mierze w wyniku bombardowań uległy zniszczeniu mieszkania o wartości co najmniej 54 mld USD. W najbardziej poszkodowanych miastach zniszczono kilkadziesiąt procent budynków: w Mariupolu 45 proc., w Siewierodoniecku 33 proc. (www2). Odtworzenie zniszczonej infrastruktury (w niektórych miejscach, zwłaszcza w okolicach Kijowa, naprawy już postępują) będzie kosztowało 36 mld USD. 11 mld USD były warte zniszczone aktywa przedsiębiorstw.

Koszty, jakie gospodarka Ukrainy poniosła w wyniku działań wojennych, nie ograniczają się do strat materialnych. W 2022 r. PKB Ukrainy spadło o 29,1 proc. według szacunków Ministerstwa Ekonomii (www3). Jest to wynik lepszy niż 35 proc. szacowane przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy, ale wciąż oznacza gigantyczny spadek aktywności gospodarczej. Narodowy Bank Ukrainy oczekuje wzrostu PKB o 2 proc. w 2023 r. Niski spodziewany wzrost z jednej strony może świadczyć o stabilizacji sytuacji gospodarczej podczas wojny, z drugiej strony oznacza brak perspektyw na znaczącą poprawę i utrzymanie potencjału gospodarczego o 1/3 mniejszego w porównaniu z sytuacją sprzed rosyjskiej inwazji. Przyczynia się do tego stale istniejące zagrożenie rosyjskimi atakami m.in. na infrastrukturę energetyczną, obawy dotyczące utrzymania dostępu do portów na Morzu Czarnym oraz spodziewane słabsze wyniki rolnictwa, spowodowane mniejszym arealem zasiewów. Szybki wzrost gospodarczy będzie możliwy tylko w warunkach pokoju lub trwałego rozejmu.

Duża część strat gospodarczych wynika z bezpośrednich działań wojennych na terytorium Ukrainy. W pierwszych miesiącach inwazji tereny odpowiadające za ponad połowę PKB Ukrainy były objęte inwazją wojsk rosyjskich, zaś całe terytorium Ukrainy było narażone na naloty raketowe oraz problemy z dostawami prądu. Najbardziej jednak ucierpiała wschodnia i południowa Ukraina, która jest częściowo okupowana przez Rosjan i w wyniku działań wojennych została najbardziej zniszczona. Szacowany obszar objęty działaniami wojennymi w całym 2022 r. to ok. 15 proc. terytorium Ukrainy (Pindyuk, Grieveson, 2023). Są to przede wszystkim obwody: charkowski, chersoński,

dniepropietrowski, doniecki, ługański i zaporoski. Ich łączny udział w PKB Ukrainy w 2021 r. wynosił 28,5 proc. Trudno jednak ocenić poziom strat gospodarczych wynikających z bezpośrednich działań wojennych na tym obszarze, gdyż nie cała działalność produkcyjna została tam zatrzymana.

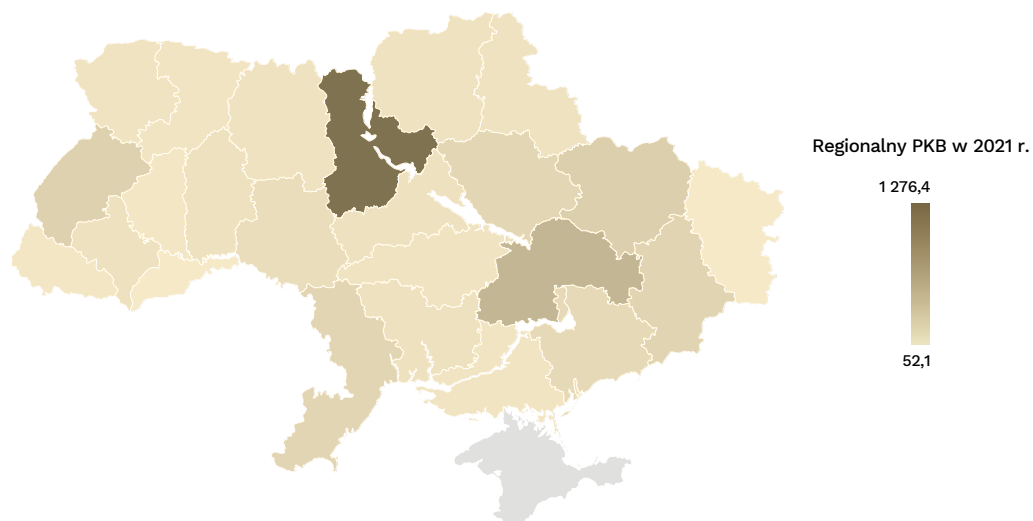
Wykres 1. Wzrost gospodarczy Ukrainy w latach 2019-2023 (w proc.)

* Prognoza

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU i Ministerstwa Gospodarki Ukrainy.

Mapa 1. PKB w 2021 r. na poziomie regionalnym (w mld UAH)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Ukrstat.

Odnotowany spadek PKB oznacza 60 mld USD strat tylko w jednym roku.

Koszty wywołane agresją są ponoszone przez Ukrainę już od 2014 r., kiedy Rosja rozpoczęła okupację i następnie aneksję Krymu oraz części terytorium na wschodzie Ukrainy. Według Tsyrennikova (2022) straty powiązane z utraconym wzrostem potencjalnym w latach 2014–2021 można wycenić na 580 mld USD, a w 2022 r. doszły do tej kwoty jeszcze 158 mld USD. Jak wskazują doświadczenia odbudowy gospodarczej wielu krajów dotkniętych konfliktem po II wojnie światowej, powrót PKB *per capita* do poziomu wyznaczonego przez przedwojenny trend wzrostu tylko w połowie przypadków zajmuje mniej niż 25 lat (Kopiński i in., 2022). Procesy odbudowy są krótsze i bardziej skuteczne, jeśli ciągłość władzy i działania administracji publicznej są zachowane. Powrót PKB do poprzedniego poziomu będzie zależał od powrotu migrantów. Obecne prognozy wskazują na wieloletni proces odbudowy całości gospodarki.

Na początku 2023 r. widzimy poprawę nastrojów przedsiębiorstw, jednak stabilna koniunktura w gospodarce ukraińskiej jest wciąż wątpliwa.

Po nieznacznej poprawie nastrojów przedsiębiorstw ukraińskich latem, ostatnie miesiące 2022 r. przyniosły gwałtowny spadek Indeksu Oczekiwanej Aktywności Gospodarczej Narodowego Banku Ukrainy, obliczanego na podstawie ankiet wśród przedsiębiorstw. Szczególnie wyraźnie spadały oczekiwania sektora handlowego i transportowego. Wśród wymienianych problemów respondenci wymieniają przerwy w dostawie prądu spowodowane rosyjskimi atakami na infrastrukturę energetyczną, niedobory surowców i niski popyt. Deklarują spadek liczby zamówień, podnoszenie cen i zwalnianie pracowników (NBU, 2023a). Jak wskazują wyniki ankiety agencji EBA (www4), 40 proc. ukraińskich przedsiębiorstw zmniejszyło produkcję w konsekwencji przerw w pracy sieci ciepłowniczej lub niedoborów prądu. Niektóre zamknęły część biur lub oddziałów bądź przerwały pracę całkowicie. Jednak z biegiem czasu wiele przedsiębiorstw dostosowało się do sytuacji wojennej. Wśród dużych ukraińskich firm 86 proc. zainwestowało we własne generatory prądu, a 65 proc. uelastyczyło model pracy lub przekierowało niektórych pracowników do pracy zdalnej. W grudniu 2022 r. respondenci wskazywali na wzrost cen materiałów, spadek popytu i trudności z dostawami jako najpoważniejsze problemy dla ich działalności, pomijając niedobory energii lub bezpośrednie zagrożenie pracowników. Sytuacja zaczęła się poprawiać w 2023 r.

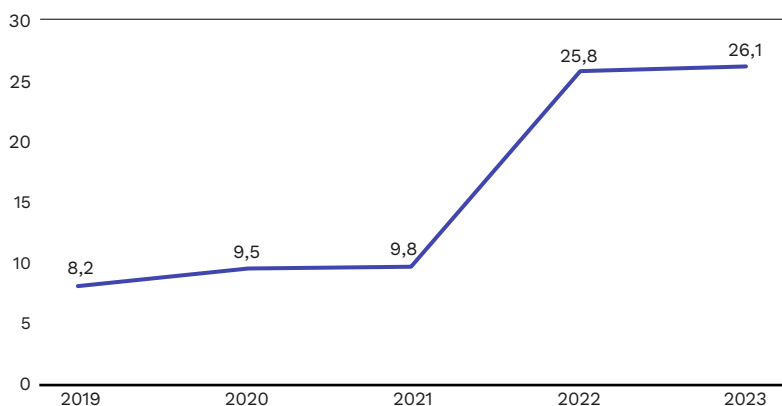
Wojna zmniejszyła także znacząco poziom zatrudnienia. W 2022 r. bezrobocie w Ukrainie wzrosło z 9,8 proc. w 2021 r. do 25,8 proc. w 2022 r. Jednocześnie płace realne spadły o 15,8 proc.

(NBU, 2023b), mimo szeregu ulg dla prowadzących działalność gospodarczą, mających m.in. ograniczyć wzrost bezrobocia. Spadek zatrudnienia najbardziej dotyczył branż, których nie da się przenieść do pracy zdalnej, a więc m.in. hutnictwa, transportu lotniczego i morskiego, sektora usług czy rolnictwa na terenach okupowanych (www5). Na podstawie ankiet przeprowadzonych wśród przedsiębiorców i dostępnych danych makroekonomicznych możemy sądzić, że sytuacja na rynku pracy cały czas się pogarsza. Według wyników sondażu opublikowanego przez

kijowski ośrodek badań opinii publicznej w lutym bieżącego roku jedna trzecia Ukraińców, którzy pracowali przed pełnoskalową inwazją, straciła pracę.

Podane liczby prawdopodobnie nie oddają pełnego obrazu sytuacji ze względu na duży udział gospodarki nieformalnej. Zgodnie z ostatnimi uzyskanymi danymi za 2020 r. około 20 proc. zatrudnionych pracowało bez umowy (www6). Nieformalny charakter zatrudnienia dotyczył przede wszystkim rolnictwa, budownictwa i handlu. Obecna sytuacja wpłynęła raczej na zwiększenie szarej strefy w Ukrainie.

Wykres 2. Bezrobocie w Ukrainie w latach 2019-2023 (w proc.)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Polityka monetarna

Polityka monetarna Narodowego Banku Ukrainy w 2022 r. nakierowana była na ochronę systemu finansowego kraju, utrzymanie możliwie stałego poziomu cen i budowanie zaufania do działań banku centralnego w warunkach dużej niepewności. Wprowadzono ograniczenia w funkcjonowaniu systemu bankowego i rynku walutowego (www7). Zastosowano restrykcyjne, ale jednocześnie przewidywalne narzędzia polityki pieniężnej. Działania te skutkowały ograniczeniem wzrostu cen w ostatnich miesiącach 2022 r. oraz utrzymaniem zaufania społecznego do krajowej waluty i względnej stabilności na rynku walutowym.

Mimo interwencji banku centralnego na koniec 2022 r. ceny konsumpcyjne wzrosły o 26,6 proc., a najwyższy ich poziom dotyczył transportu (42,9 proc.) oraz żywności i napojów bezalkoholowych (34,4 proc.). Ceny wzrosły najbardziej w obwodzie chersońskim (42,3 proc.), czernihowskim (28,4 proc.) i sumskim (28,2 proc.).

W warunkach wojennych silnych szoków podaźowych i popytowych stosowanie przez Narodowy Bank Ukrainy (NBU) polityki celu inflacyjnego na poziomie 5 proc. (+/-1 pkt proc.) było znacząco utrudnione.

Do głównych działań NBU należało usztywnienie kursu wymiany hrywny w stosunku do dolara amerykańskiego i utrzymywanie stale wysokich stóp procentowych. Kurs hrywny został podwyższony 21 lipca 2022 r. z poziomu 29,26 UAH za 1 USD do 36,57 UAH (www8). Polityka stałego kursu pozwalała, przynajmniej w krótkim okresie, ograniczyć dynamikę cen importu oraz zmniejszyć oczekiwania inflacyjne (Zbierchowska, 2010). Wymaga jednak wysokiego poziomu rezerw dewizowych. W dużej mierze dzięki wsparciu zewnętrznych partnerów w Ukrainie poziom rezerw został utrzymany – w lutym 2022 r. wyniósł 29,1 mld USD, a w marcu 2023 r. 28,9 mld USD (najniższy poziom rezerw zanotowano w sierpniu – 22,4 mld USD). Od wybuchu wojny NBU dokonał tylko jednej zmiany stóp procentowych – 3.06.2022 – wzrosły one do poziomu 25 proc. (wcześniej 10 proc. od 21.01.2022). Stosowano monetarne finansowanie budżetu, dążąc jednak do jego ograniczania. NBU wspierał dodatkowo budżet państwa, wykupując rządowe papiery wartościowe na rynku pierwotnym (m.in. obligacje wojenne).

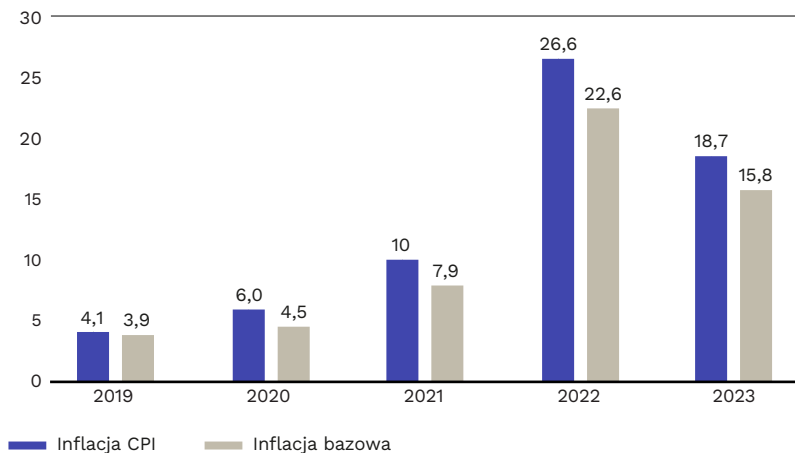
Na czas wojny wprowadzono ochronę dla kredytobiorców (www9). Zapewnione zostało bezpieczeństwo danych, ochrona informacji oraz pełna obsługa płatności bezgotówkowych. Przyczynił się do tego m.in. projekt POWER BANKING zainicjowany w grudniu 2022 r. przez NBU razem z 14 ukraińskimi bankami o znaczeniu systemowym (czyli takich, które ze względu na swoje znaczenie są kluczowe dla stabilności finansowej). Polega on na zapewnieniu usług bankowych (m.in. wypłat gotówki z bankomatów, dokonywania przelewów, wymiany walut) nawet w warunkach przerw w dostawach prądu w 80 proc. banków o znaczeniu systemowym (www10).

Wpływ na Polskę

Trudna sytuacja finansowa Ukrainy wpłynęła również na działania Narodowego Banku Polskiego. W marcu 2022 r. NBP, jako jedyny do tej pory bank centralny, udostępnił linię swapową NBU na parze dolar-hrywna do kwoty 1 mld USD (www11), pozwalającą na stabilizowanie sytuacji walutowej w Ukrainie. Dodatkowo na podstawie innej umowy z NBP obywatele ukraińscy przebywający w Polsce mogą wymieniać w bankach swoją walutę na złotówki po specjalnym kursie (kantory zawiesiły wymianę hrywny ze względu na nadpodaż tej waluty na polskim rynku). Następnie NBU wykupił hrywnę od NBP po kursie, za jaki była sprzedawana (www12).

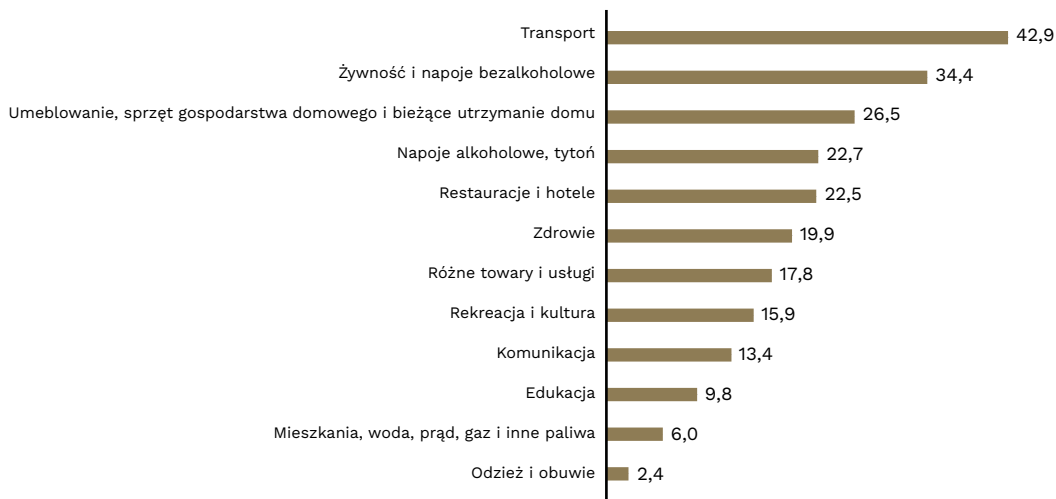
Kondycja systemu finansowego Ukrainy może mieć również pośredni wpływ na Polskę. Pogorszenie stanu gospodarki ukraińskiej zwiększa presję migracyjną – np. do Polski – i może mieć wpływ na zasoby uchodźców z Ukrainy żyjących w Polsce.

Wykres 3. Inflacja w Ukrainie w latach 2019-2023 (w proc.)

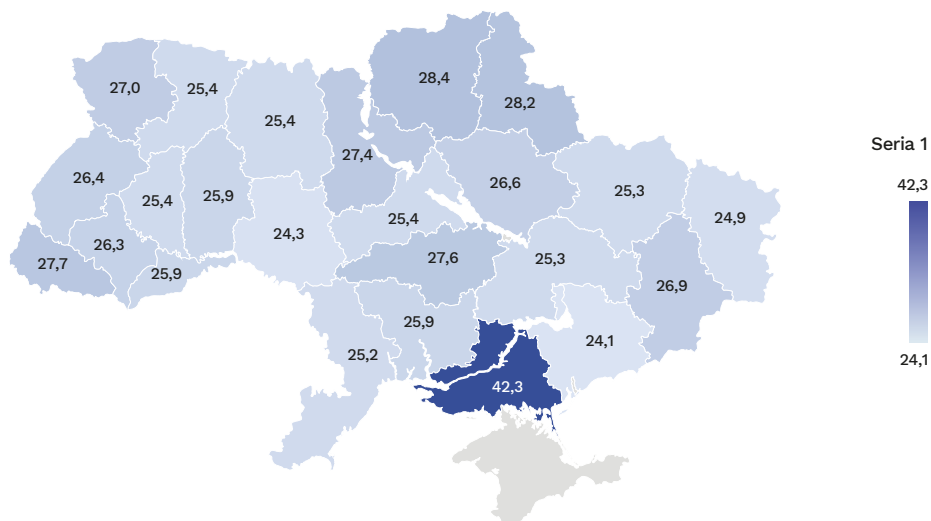
Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Wykres 4. Inflacja w Ukrainie w podziale na grupy produktowe w 2022 r. (w proc.)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Mapa 2. Inflacja w Ukrainie w podziale regionalnym w 2022 r. (w proc.)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Polityka fiskalna

W roku wojennym sytuacja fiskalna była dla Ukrainy krytyczna. Dochody uzyskane w 2022 r. były niewystarczające na pokrycie wszystkich wydatków budżetowych. W dużej mierze dzięki wsparciu zewnętrznemu system nie uległ jednak załamaniu. Mimo że polityka fiskalna Ukrainy w 2022 r. była nastawiona przede wszystkim na realizację celów związanych z obroną państwa przed agresją rosyjską, emerytury, pensje dla pracowników sfery budżetowej i pomoc socjalna były wyptacane.

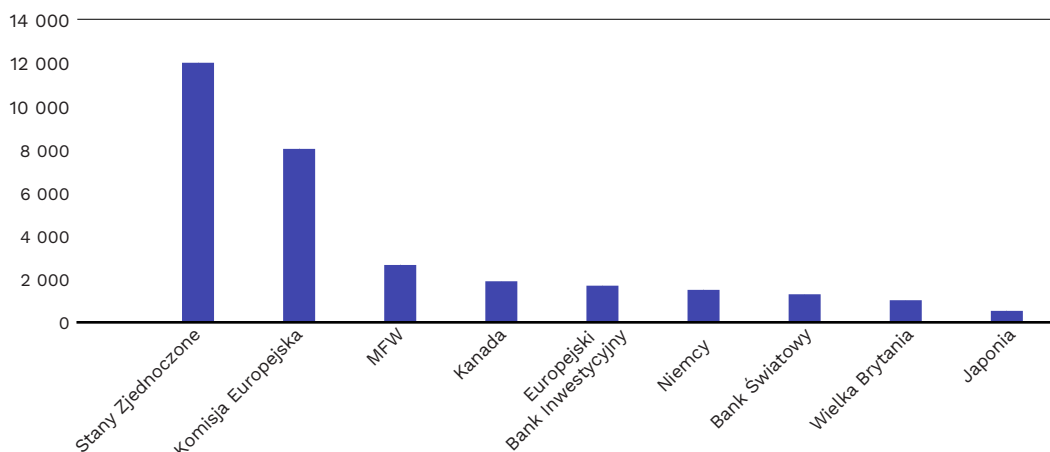
Względem 2021 r. wydatki budżetowe wzrosły prawie dwukrotnie – z 1490,3 mld UAH w 2021 r. do 2705,4 mld UAH. Największy wzrost odnotowano w zakresie obronności – z 8,6 proc. wydatków budżetowych w 2021 r. do 42,2 proc. w 2022 r. oraz porządku publicznego, bezpieczeństwa i sądownictwa (z 11,7 proc. w 2021 r. do 16,4 proc. w 2022 r.). Miesięczne wydatki na wojsko wynosiły średnio 130 mld UAH (www13). Udział pozostałych kategorii zmalał. Szczególnie widoczny spadek miał miejsce w przypadku wydatków na działalność gospodarczą (o 9 pkt. proc.), a także ochronę socjalną i zabezpieczenie społeczne (o ponad 7 pkt. proc.).

Dochody budżetowe wzrosły o ponad połowę – z 1076,0 mld UAH w 2021 r. do 1787,4 mld UAH w 2022 r. W roku wojennym podatki stanowiły wciąż główne źródło dochodów budżetowych. Wpływy podatkowe w wysokości 9,5 mld USD (ok. 278 mld UAH) otrzymano nawet od 2,3 mln osób i firm działających na terytoriach okupowanych (www14), jednak ogólny udział podatków w całości dochodów zmalał z 79,1 proc. w 2021 r. do 53,1 proc. w 2022 r. Spadek był związany m.in. ze zmniejszoną produkcją krajową, większym

bezrobociem oraz ulgami podatkowymi oferowanymi przez rząd (www15). Istotny wzrost – o ponad 26 pkt. proc. udziału w dochodach w 2022 r. – dotyczył wsparcia zewnętrznego. Wpływy do budżetu pochodziły także ze sprzedaży obligacji wojennych, łącznie za 12,6 mld UAH (www16). W rezultacie deficyt budżetowy, który w latach 2019-2021 był na średnim poziomie 3,6 proc. PKB, zwiększył się do 17,5 proc. PKB.

W 2022 r. budżet ukraiński został zasilony przez ponad 32 mld USD pomocy międzynarodowej. Liczne państwa i instytucje udzielały pomocy finansowej ukraińskiemu państwu, zarówno w formie grantów, jak i pożyczek. Zwiększone wydatki i zmniejszone przychody sektora publicznego były finansowane przez wsparcie międzynarodowe i emisję obligacji na rynek wewnętrzny, w dużej mierze skupowanych przez bank centralny, co przekładało się na znaczną inflację.

Wykres 5. Łączne udzielone wsparcie dla budżetu Ukrainy w 2022 r. wg kraju (organizacji) pochodzenia (w mld USD)

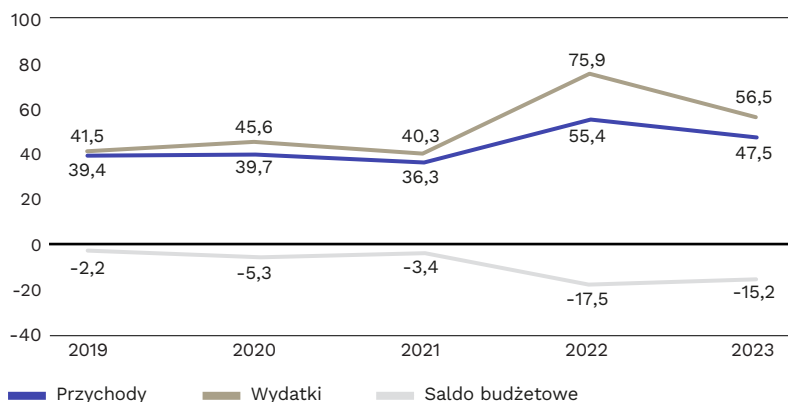
Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Ministerstwa Finansów Ukrainy.

W strukturze międzynarodowej pomocy dla Ukrainy 54 proc. stanowią pożyczki, 36 proc. granty, a resztę gwarancje, swapy i inne instrumenty finansowe. Wśród finansowego wsparcia Stanów Zjednoczonych dominowały granty (66 proc.), Komisja Europejska udzielała przede wszystkim pożyczek (80 proc.). W 2023 r. budżet ukraiński zasiły następne 6,8 mld USD, z czego 3,24 mld pochodziło od Komisji Europejskiej, reszta z emisji obligacji na rynek wewnętrzny, od Stanów Zjednoczonych i innych krajów i organizacji zachodnich. Inną formą pomocy jest zamrożenie długów, na które w sierpniu 2022 r. zgodzili się wierzyciele reprezentujący około 75 proc. ukraińskich zobowiązań. Pomoc finansowa ma na celu zapewnienie ciągłej możliwości

wypełniania zadań administracji publicznej przez państwo ukraińskie mimo wydatków wojennych i spadku dochodów podatkowych.

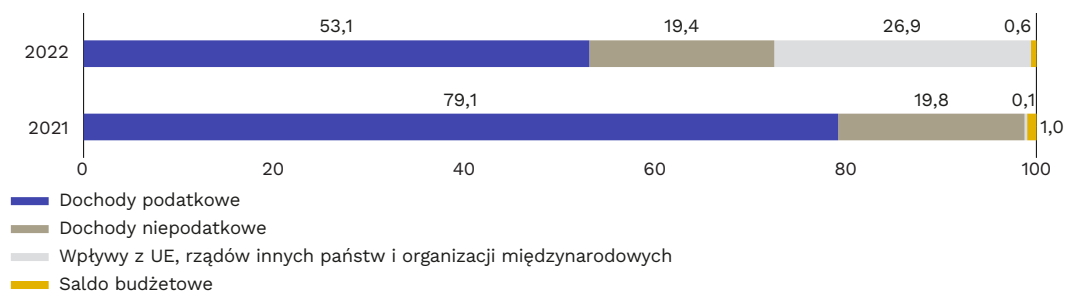
Dług publiczny Ukrainy wzrósł z poziomu 43,3 proc. PKB w 2021 r. do 71,6 proc. PKB w 2022 r. (www17). Wzrost tej wartości był też związany ze znacznym spadkiem produkcji krajowej w roku wojennym. W wartościach bezwzględnych dług wzrósł o ok. 17 proc. z poziomu 86,6 mld USD do 101,6 mld USD, z czego 63,6 mld USD stanowi dług zagraniczny, a 38 mld USD krajowy.

Wykres 6. Dochody, wydatki i saldo budżetowe Ukrainy w latach 2019-2023 (proc. PKB)

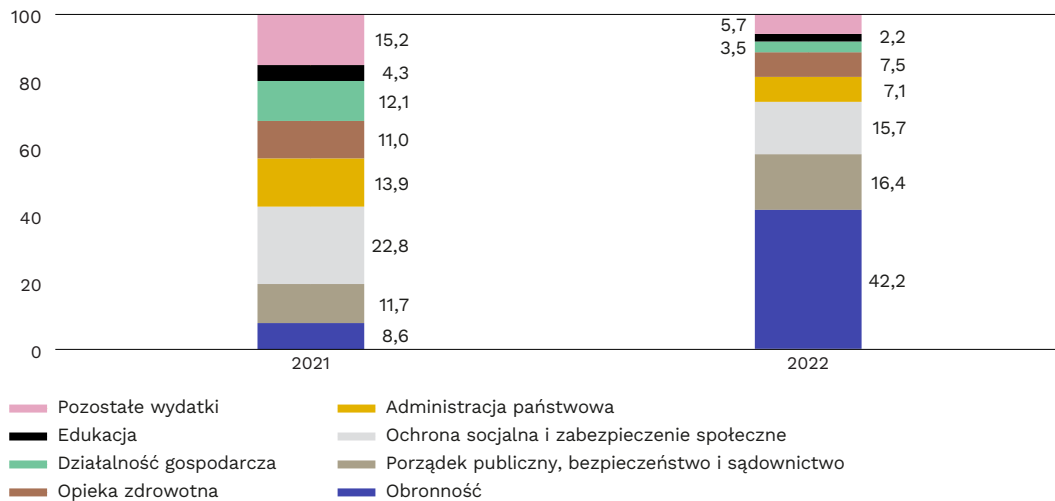
Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Wykres 7. Dochody budżetowe w latach 2021 i 2022 (w proc.)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Wykres 8. Wydatki budżetowe w latach 2021 i 2022 (w proc.)

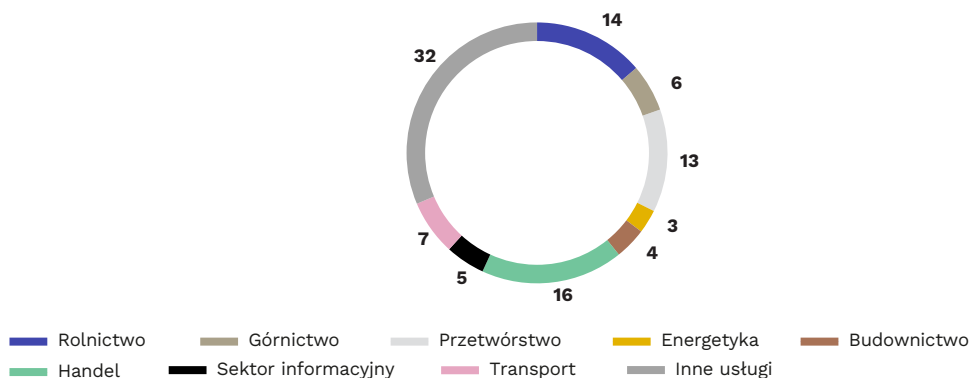

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Sytuacja najważniejszych sektorów gospodarki

Ukraina jest klasyfikowana przez Bank Światowy jako państwo o średnio niskim dochodzie i widoczne jest to w strukturze jej przedwojennej gospodarki. Podobnie jak inne państwa na tym poziomie rozwoju cechowała się relatywnie niskim udziałem usług. Duży udział odnotowywano w rolnictwie i przemyśle ciężkim.

Wykres 9. Udział sektorów ukraińskiej gospodarki w wartości dodanej w 2021 r. (w proc.)

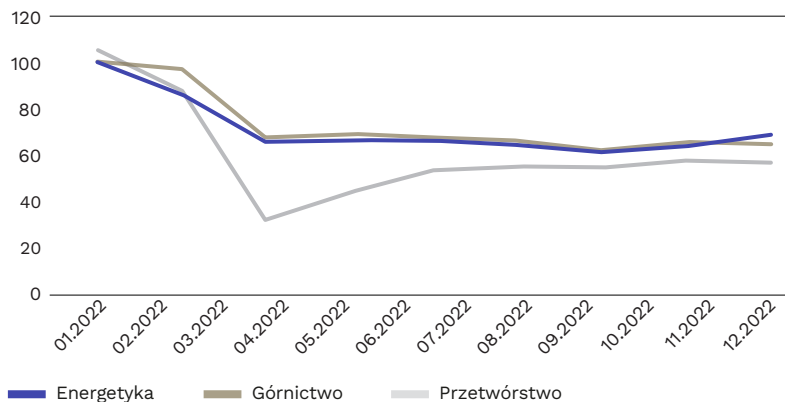

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Ukrstat.

Rolnictwo odpowiadało za 14 proc. PKB Ukrainy w 2021 r. (w Polsce 3 proc. PKB). Za sprawą swoich żyznych gleb Ukraina w 2021 r. wyeksportowała płony o wartości 28 mld USD, co stanowiło 41 proc. jej eksportu ogółem. Około połowa ukraińskiej powierzchni rolnej była w 2021 r. obsiana zbożami, z czego 40 proc. stanowiła pszenica, a 26 proc. kukurydza. Następne 26 proc. zasiewów stanowiły uprawy sonecznika. Blisko połowę powierzchni Ukrainy (46 proc.) stanowią obsiewane grunty orne.

Sektor rolniczy znacząco ucierpiał z powodu działań wojennych. Według szacunków amerykańskiego departamentu rolnictwa powierzchnia obsianych pól głównych ukraińskich upraw spadła o ok. 30 proc. (www18). Produkcja kukurydzy spadła o 35 proc., słonecznika o 30 proc. Z tego powodu, jak i w związku z utrudnieniami w transporcie, Ukraina wyeksportowała w 2022 r. 23,6 mln t zbóż, o 10 mln t mniej niż rok wcześniej. Dalsze koszty, wg instytutu KSE, dotyczą zniszczonego i ukradzionego sprzętu i mienia o łącznej wartości 6,6 mld USD. Należy podkreślić, że powyższe szacunki nie obejmowały strat związanych ze zniszczeniem zapory wodnej w Nowej Kachowce, które dotknęło obszary o dużym znaczeniu dla rolnictwa. W 2022 r. utrudnienia związane z eksportem ukraińskich produktów rolnych za sprawą blokady portów czarnomorskich oraz powiązany z tą sytuacją silny wzrost ich cen, przyczyniły się do niedoborów żywności w wielu krajach świata, zwłaszcza w Afryce Północnej. Dopiero porozumienie o tzw. korytarzu zbożowym pozwoliło Ukrainie eksportować zboże przez port w Odessie, co zmniejszyło napięcia na światowych rynkach i odciążło sektor zmagający się z problemami magazynowania niewywiezionych produktów.

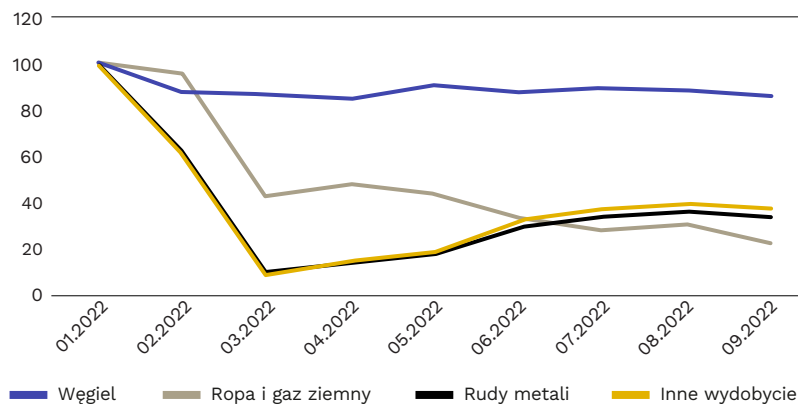
Wykres 10. Produkcja działów ukraińskiego przemysłu w 2022 r. (analogiczny miesiąc roku poprzedniego = 100)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Ukrstat.

Wydobycie odpowiada za 6 proc. ukraińskiego PKB. Największy udział ma wydobycie ropy naftowej i gazu (49 proc.), rud metali (34 proc.) oraz węgla (12 proc.). Wszystkie sektory wydobywcze są powiązane z ich przetwórstwem. W Ukrainie znajdują się bardzo rozległe złoża surowców górniczych, w tym ok. 8 tys. różnych depozytów, z czego prawie połowa jest eksploatowana. Ukraina znajdowała się w pierwszej dziesiątce światowych producentów żelaza, manganu, tytanu i uranu oraz posiada około połowę światowych zasobów neonu i kryptonu, używanych nie tylko w lampach fluorescencyjnych, ale również w produkcji półprzewodników.

Wykres 11. Wydobycie górnicze w Ukrainie w 2022 r. (styczeń = 100)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Ukrstat.

Ukraińskie górnictwo znacznie ucierpiało w wyniku rosyjskiej agresji. Około 80 proc. ukraińskich depozytów węglowodorów znajduje się w tzw. zapadliśku dniewo-donieckim (IEA, 2020), w granicach Ukrainy ciągnącym się od okolic Czernichowa na północnym wschodzie do Donbasu. Są to tereny objęte działaniami wojennymi. Choć znaczna część tego regionu została oswojona przez siły ukraińskie w wyniku kontrofensywy w regionie Chersonia we wrześniu, to możliwość szybkiego przywrócenia eksploatacji tych złóż stoi pod znakiem zapytania ze względu na uszkodzenia infrastruktury wydobywczej. Oficjalne dane na ten temat nie są jeszcze dostępne. Drugim obszarem występowania złóż ropy i gazu były regiony przybrzeżne Morza Azowskiego i Czarnego. Możliwość ich eksploatacji była ograniczona już od aneksji Krymu przez Rosję w 2014 r., ale w wyniku zeszłorocznej inwazji Ukraina w znacznej mierze straciła do nich dostęp. Jedyne niekwestionowane militarne zasoby gazu ziemnego w Ukrainie znajdują się w regionie Karpat, jednak szacuje się, że te depozyty stanowią ok. 13 proc. złóż ukraińskich oraz odpowiadają zaledwie za 6 proc. przedwojennego wydobycia. Ponadto do zwiększenia wydobycia niezbędne są czasochłonne inwestycje w infrastrukturę.

Ze względu na utrudniony lub utracony dostęp do większości rezerw ropy naftowej oraz niewystarczającą infrastrukturę rafineryjną Ukraina importuje zdecydowaną większość produktów naftowych. Głównymi źródłami ich importu były Białoruś i Rosja. Obecne zastępowanie tych źródeł importu można dostrzec w 74-krotnym wzroście polskiego eksportu oleju napędowego do Ukrainy w 2022 r. (Markiewicz, Strzelecki, 2023). W wyniku ataków rakietowych na rafinerię w Krzemieńczuku zdecydowana większość ukraińskiego przemysłu rafineryjnego została zniszczona, przez co Ukraina jest w zupełności zależna od importu oleju napędowego i benzyny.

Największymi złożami paliw kopalnych na Ukrainie są złoża węgla, stanowiące ok. 90 proc. ich łącznej wartości energetycznej, jednak większość leży w okupowanym przez Rosję Donbasie. Istotna część potencjału

ich wydobycia znajdująca się pod kontrolą rosyjską została uszkodzona w wyniku działań wojennych i zaniedbań przez ostatnie 9 lat. Dotyczy to zarówno zalania kopalń i odkrywek, jak i zniszczonego i rozkradzionego sprzętu. Ten region odpowiada przede wszystkim za złoża węgla kamiennego, zaś mniejsze depozyty węgla brunatnego znajdują się w centralnej Ukrainie oraz przy granicy z Polską. Ich wydobycie nie zostało przerwane.

W wyniku celowych działań rosyjskich ok. 50 proc. ukraińskiej infrastruktury energetycznej jest pod kontrolą rosyjską, zostało zniszczone lub uszkodzone.

Rosjanie od września na masową skalę niszczyli elektrownie, sieci przesyłowe i inne elementy sieci energetycznej. Elektrownia w Zaporozżu jako jedyna z ukraińskich elektrowni jądrowych znajduje się pod kontrolą sił rosyjskich i choć funkcjonuje, to produkuje ułamek energii, którą dostarczała przed wojną. Elektrownia ta odpowiada za około 41 proc. mocy ukraińskiej energii jądrowej i 12 proc. całej ukraińskiej produkcji elektryczności. Około 36 proc. aktywów ukraińskiego sektora energetycznego, licząc według ich mocy energetycznej, dostała się w ręce Rosji, przy czym duża część z nich jest zniszczona lub uszkodzona, zwłaszcza na wschodzie kraju. Elektrownia w Zaporozżu była celem ataków rakietowych, ale skala zniszczeń nie jest znana. Przed inwazją paliwo jądrowe dla ukraińskich elektrowni było dostarczane przez rosyjską spółkę TVEL, jednak w czerwcu nowym dostawcą został amerykański Westinghouse. Będzie on również dostawcą nowych reaktorów w planowanej rozbudowie elektrowni chmielnickiej. Około 30 proc. ukraińskiego zapotrzebowania energetycznego przed wojną było zaspokajane przy pomocy energii nuklearnej, przy czym stanowi to ponad połowę produkcji ukraińskiego sektora energetycznego. W Ukrainie funkcjonowały 4 reaktory jądrowe, z których największą moc miała elektrownia w Zaporozżu. Resztę zapotrzebowania energetycznego zapewniano przy pomocy węgla (30 proc. w 2018 r.), gazu (28 proc.), ropy i energii odnawialnej. Jak było wspomniane w sekcji dotyczącej wydobycia, znaczna część surowców energetycznych zużywanych na Ukrainie jest importowana. Węgla używa się przede wszystkim jako paliwa do elektrowni, gospodarstwa domowe z zasady korzystają z ogrzewania gazowego. Obecne ukraińskie zużycie gazu i elektryczności jest o ponad 30 proc. niższe niż przed inwazją. Wartość ta pokrywa się zatem ze skalą spadku PKB.

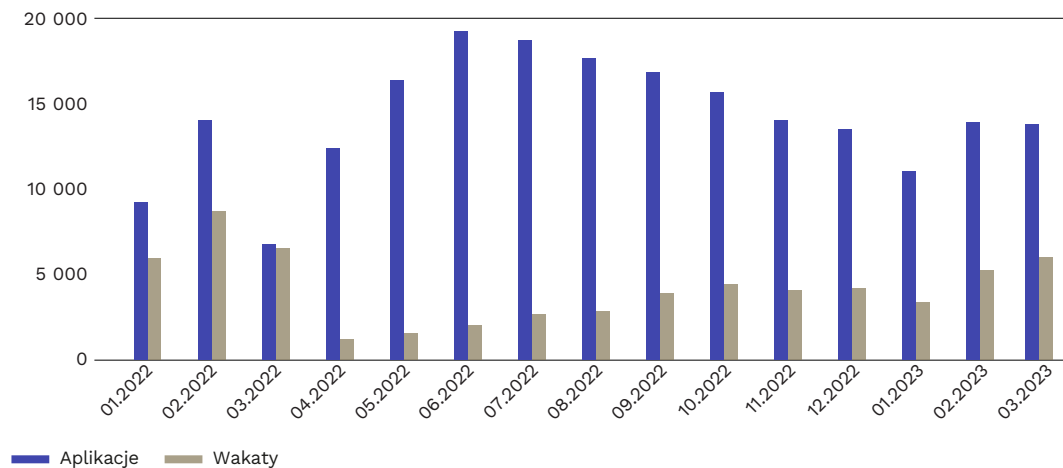
Problemy przetwórstwa odzwierciedlają problemy całości gospodarki ukraińskiej w warunkach wojennych ze szczególnym naciskiem na trudności wywołane przerwami w dostawach prądu.

Największy spadek produkcji w skali roku przypadł na marzec 2022 r., kiedy bezpośrednimi działaniami wojennymi była objęta znacznie większa część kraju. W tym miesiącu produkcja sprzedana przetwórstwa spadła o 68 proc. w stosunku do poprzedniego roku. Najnowsze dane z września 2022 r. wskazują na osiągnięcie poziomu 56 proc. produkcji z roku poprzedniego w analogicznym okresie. Od początku wojny przedsiębiorstwa deklarują oczekiwania spadku produkcji i ogólnie złe perspektywy prowadzenia działalności. Zmianą wskazującą na realną recesję są deklaracje ankietowanych przedsiębiorców. Lato i jesień 2022 r. są okresem, w którym przedsiębiorstwa zaczęły wskazywać na czynniki makroekonomiczne związane z dekoniunkturą gospodarczą jako ważniejsze przeszkody

dla prowadzenia działalności niż te, które są bezpośrednio spowodowane przez działania wojenne, jak np. zagrożenie życia i zdrowia pracowników. Bardzo ważną kategorią deklarowanych powodów zmniejszania produkcji przemysłowej były przerwy w dostawach prądu. Jak wskazują Djankov i Blinov (2022b) na podstawie danych na temat funkcjonowania bankomatów, w listopadzie prąd nie był dostarczany przez 24 proc. czasu w obwodzie charkowskim, 17 proc. czasu w Kijowie i nieco mniej w innych obwodach.

Najgorszy wynik koniunktury w przetwórstwie przypadł na styczeń 2023 r., jednak od tego momentu widać oznaki odbicia. Jest to związane z przywracaniem funkcjonowania infrastruktury energetycznej, w czym Ukraińcom od niedawna pomagają polskie przedsiębiorstwa branży energetycznej. Respondenci w lutym po raz pierwszy od października przeważają deklarowali zamiar zwiększania produkcji, a po raz pierwszy od lutego 2022 r. wskazują na rosnącą liczbę nowych zamówień zagranicznych. Zmniejsza się również liczba przedsiębiorstw deklarujących chęć podwyższania cen sprzedaży. Sygnały odbicia można dostrzec również w danych ze strony Work.ua (www19), największego ukraińskiego portalu z ogłoszeniami o pracy. Liczba wakatów rośnie na nim od stycznia bieżącego roku.

Wykres 12. Liczba wakatów i aplikacji w przetwórstwie na stronie Work.ua

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Work.ua.

Handel zagraniczny i bezpośrednie inwestycje zagraniczne

Handel towarowy

Ukraiński handel w 2022 r. wraz z całą gospodarką uległ załamaniu – w porównaniu do 2021 r. wartość eksportu obniżyła się o 35 proc., a importu o 19 proc.

Poza zniszczeniami wojennymi istotną przyczyną była blokada głównego szlaku handlowego, który wiódł przez Morze Czarne i przed 2022 r. obsługiwał ok. 2/3 ukraińskiego eksportu. Doszło do przekierowania szlaków handlowych na trasy lądowe, przede wszystkim na polską infrastrukturę kolejową i porty morskie. Dopiero uruchomienie w sierpniu 2022 r. tzw. korytarza zbożowego pozwoliło częściowo przywrócić rolę transportu morskiego, choć większość eksportu odbywa się nadal tranzytem przez państwa graniczące z Ukrainą.

W 2022 r. eksport zmalał w niemal wszystkich grupach towarowych. Największy spadek – o ponad 67 proc. – dotyczył najważniejszej grupy towarów: żeliwa i stali (CN72). Był on spowodowany zarówno zablokowaniem morskich szlaków eksportu, jak i zniszczeniem przez Rosję dużej części zakładów produkcyjnych (m.in. zakładów Azowstal w Mariupolu). Podczas gdy w grudniu 2021 r. eksport tych towarów odpowiadał za ok. 20 proc. wartości ukraińskiego eksportu, rok później stanowił już tylko 5 proc. eksportu. Mimo że w porównaniu z 2021 r. wielkość eksportu produkcji rolno-spożywczej spadła, w 2022 r. najważniejszym ukraińskim towarem eksportowym stały się zboża, które odpowiadały za ponad 20 proc. eksportu z Ukrainy. Kolejne pod względem znaczenia były tłuszcze i oleje (13,5 proc. eksportu) oraz nasiona i owoce oleiste (8,5 proc.).

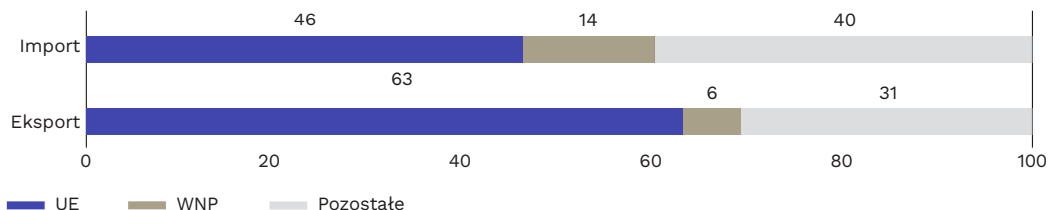
Kategorie, w których doszło do zwiększenia obrotów handlowych głównie za sprawą importu, to przede wszystkim te związane z gospodarką wojenną – broń czy towary związane z energetyką (np. generatory prądu).

Znaczący wzrost importu zanotowano w obszarze paliw mineralnych i energii elektrycznej (CN 27). Ich import wzrósł o 54 proc. przede wszystkim za sprawą importu paliw z Polski. Z kolei eksport zwiększył się o 33 proc. głównie

ze względu na eksport energii elektrycznej, który był dwukrotnie wyższy niż w 2021 r. Wahania eksportu energii elektrycznej były bardzo duże, a miały na nie wpływ zmniejszenie zapotrzebowania w ukraińskiej gospodarce i zniszczenia powodowane przez rosyjskie rakiety.

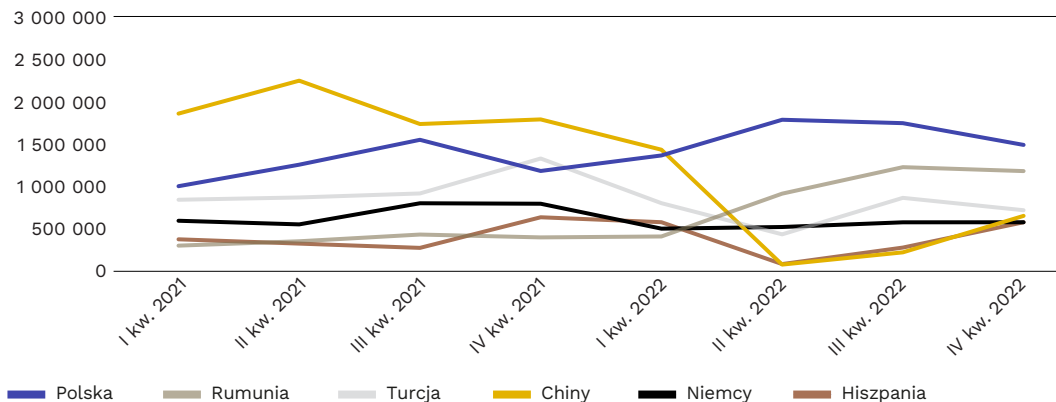
Wykres 13. Kierunki handlu zagranicznego Ukrainy w 2022 r. (w proc.)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych Ukrstat.

Wojna spowodowała znaczącą zmianę kierunków ukraińskiego handlu. Unia Europejska zdecydowanie umocniła się jako największy odbiorca ukraińskiego eksportu. W 2022 r. 63 proc. ukraińskiego eksportu stanowiła sprzedaż do UE, a 6 proc. do państw WNP. Rok wcześniej państwa UE były odbiorcami niecałych 40 proc. eksportu, a WNP ponad 10 proc. Z grona partnerów handlowych Ukrainy w ciągu 2022 r. zniknęły całkowicie Rosja i Białoruś. W efekcie rosyjskiej inwazji w 2022 r. Polska stała się dla Ukrainy pod względem obrotów głównym partnerem handlowym (największym odbiorcą eksportu i drugim po Chinach dostawcą). Z kolei Ukraina była 9. odbiorcą polskiego eksportu.

Wykres 14. Główne kierunki ukraińskiego eksportu latach 2021-2022 (w tys. USD)

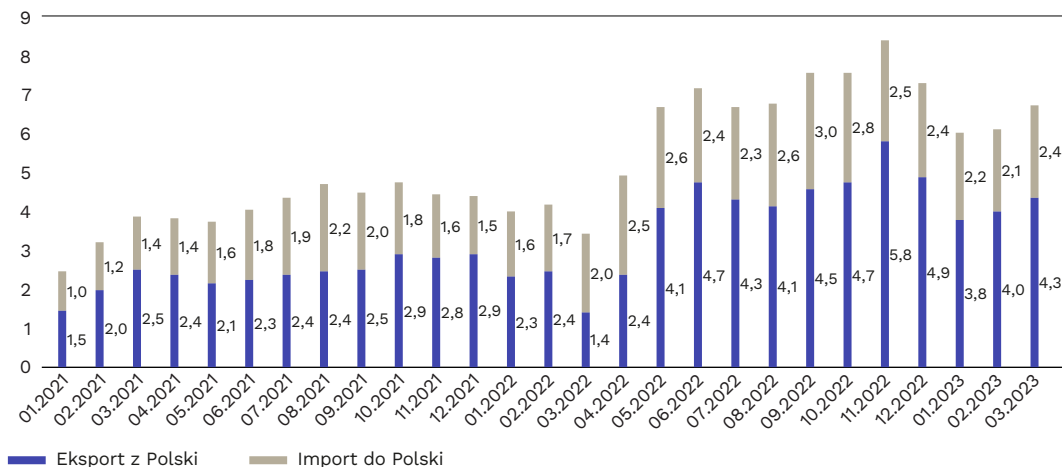

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych ITC.

Polskie obroty w handlu międzynarodowym z Ukrainą w 2022 r. wzrosły o 56 proc., do 74,7 mld PLN, z czego 45,6 mld PLN stanowił eksport (wzrost o 59 proc. r/r), a 29,1 mld PLN import (wzrost o 52 proc. r/r). Największy wzrost (o 7,4 mld PLN) zanotowano w eksporcie oleju napędowego i innych produktów ropopochodnych (wzrost 74-krotny). Drugą ważną kategorią wzrostu eksportu była broń i amunicja; wzrost r/r ponad 45-krotnie, do 3,9 mld PLN. Nie wszystkie dostawy sprzętu wojskowego są jednak widoczne w danych handlowych. Po nich największą wartość miał eksport maszyn i urządzeń mechanicznych (5,4 mld PLN). W tej grupie znajduje się bardzo wiele produktów: prądownice, przetwornice, akumulatory i transformatory elektryczne, sprzęt AGD, aparatura grzewcza, telefony i wiele innych. Dla funkcjonowania państwa w warunkach wojennych bardzo duże znaczenie miały przede wszystkim dostarczane z Polski generatory prądu.

W imporcie z Ukrainy do Polski największą kategorię towarów stanowiły produkty roślinne. Wzrost ich importu do Polski w stosunku do 2021 r. był prawie sześciokrotny, a całkowita wartość sięgnęła 5,97 mld PLN. Wśród nich najważniejsze były zboża (2,8 mld PLN), z czego większość stanowiła kukurydza z prawie 20-krotnym wzrostem importu. W przypadku zbóż udział eksportu do Polski był jednak mniejszy (7 proc.), niż ogółem w innych kategoriach rolnych (11 proc.). Import oleju słonecznikowego wzrósł pięciokrotnie. Wzrost był zauważalny również w przypadku energii elektrycznej (pięciokrotny, do 1 mld PLN). W pierwszym kwartale 2023 r. wartość handlu Polski z Ukrainą uległa pewnemu obniżeniu, ale w dalszym ciągu obroty handlowe były o 63 proc. wyższe niż w pierwszym kwartale 2022 r.

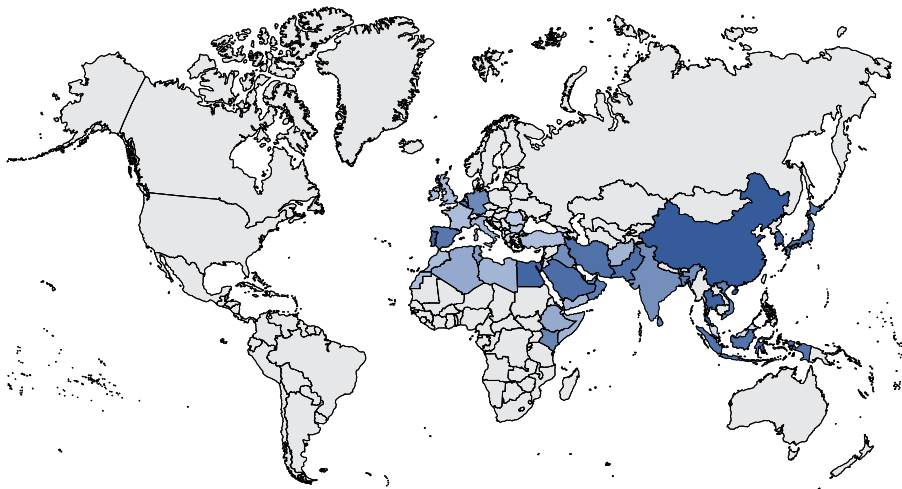
Wykres 15. Polski handel z Ukrainą w latach 2021-2023 (w mld PLN)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych GUS.

Uruchomienie korytarza zbożowego w sierpniu 2022 r. przywróciło znaczącą rolę transportu morskiego w handlu żywnością. Dzięki temu Ukraina mogła odzyskać efektywny sposób przewozu swoich towarów rolnych na rynki międzynarodowe. Jednocześnie nadal eksport tą drogą był około połowę mniej niż przed inwazją. Zaprzestanie funkcjonowania porozumienia ponownie utrudni, a częściowo uniemożliwi tak duży eksport zboża z Ukrainy.

Mapa 3. Kierunki eksportu w ramach korytarza zbożowego przez Morze Czarne (w okresie 07.2022-04.2023)

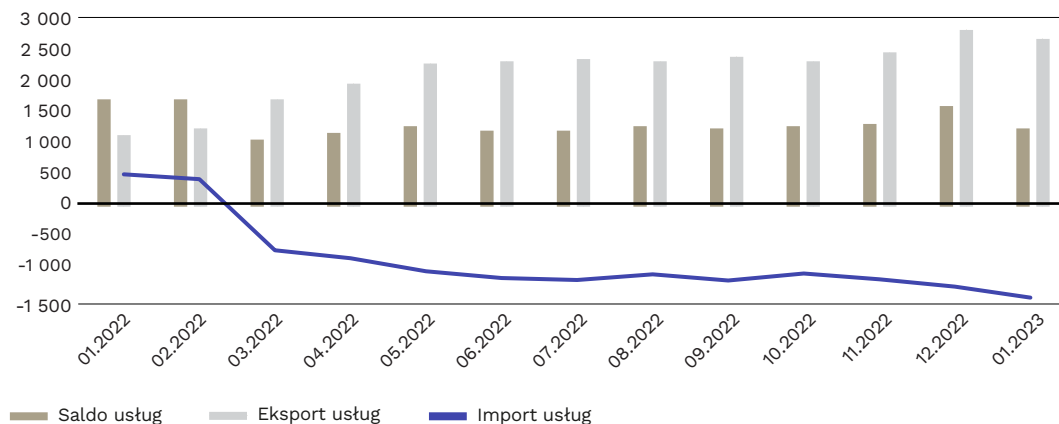

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie <https://data.humdata.org>.

Eksport i import usług

Z powodu wojny dodatnie saldo Ukrainy w handlu usługami zamieniło się w ujemne. Nastąpił wzrost importu usług o 130 proc. r/r do wartości 25,3 mld USD. Było to wynikiem głównie masowej migracji obywateli Ukrainy do innych krajów i zakupu przez nich usług za granicą. Import usług z innych kategorii uległ spadkowi. Eksport usług zanotował spadek w marcu i kolejnych miesiącach wojny w stosunku do wartości obserwowanych przed lutym 2022 r. Odpowiadało za to przede wszystkim załamanie w kategorii usług transportowych. Ubytek ten został pogłębiony przez zablokowanie portów czarnomorskich oraz spadek wpływów z tranzytu gazu. Za zmniejszenie tej kategorii odpowiada także wywołany wybuchem wojny paraliż branży turystycznej. Wartość eksportu usług w styczniu 2023 r. wyniosła 1,27 mld USD wobec 1,7 mld USD przed rokiem (-25 proc.). Rok 2022 zakończył się negatywnym saldem obrotów usługowych na poziomie 9,1 mld USD.

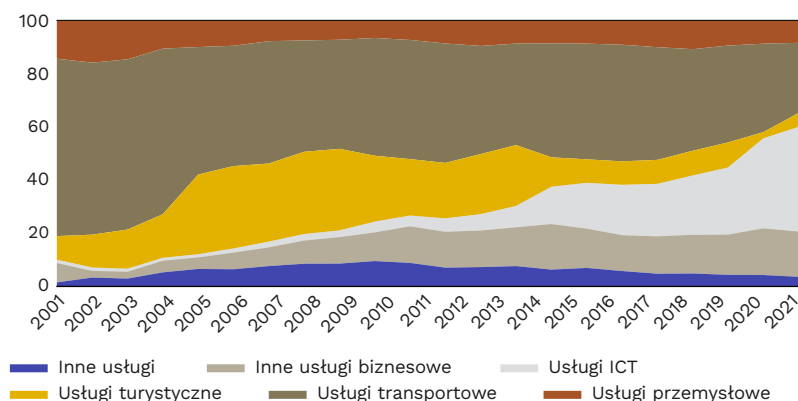
Wykres 16. Eksport, import i saldo w obrotach usługowych (w mln USD)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Zmiany w wartości eksportu i importu usług mają charakter bardziej długofalowy. Przykładowo problemy branży transportowej, która na początku XXI w. odpowiadała za ponad 60 proc. dochodów eksportowych z usług, zaczęły się piętrzyć od wybuchu konfliktu w Donbasie i aneksji Krymu. Podobne tendencje można obserwować w branży turystycznej. Z danych Państwowej Agencji Rozwoju Turystyki Ukrainy wynika, że po 2014 r. roczna liczba turystów odwiedzających Ukrainę zmniejszyła się z 20 do 12 mln (www20), z czego ok. 6 mln wybierano Krym.

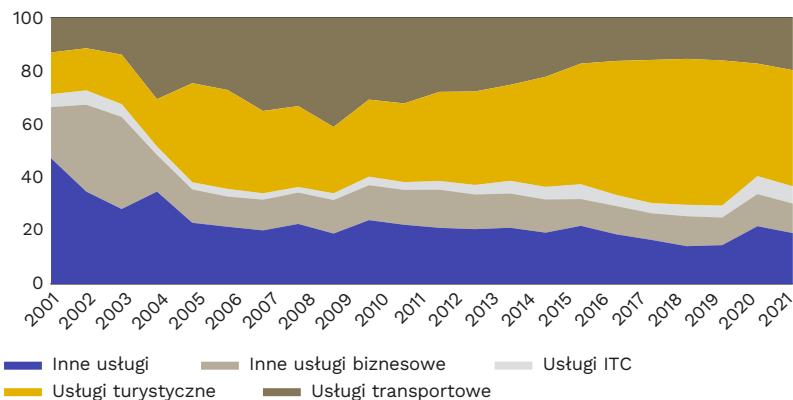
Wykres 17. Struktura eksportu usług z Ukrainy w latach 2000-2021 (w proc.)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Część sektora usług w Ukrainie była mało wrażliwa na wojenne turbulencje oraz wykazała duże zdolności adaptacyjne. Do takich należą zwłaszcza usługi ICT oraz obsługa biznesu. Ostatnie 12 miesięcy pokazują, że usługi ICT oraz szerzej – firmy z tej branży, notują znaczne ożywienie. Z danych NBU wynika, że w całym 2022 r. branża ta wygenerowała 45,5 proc. dochodów eksportowych pochodzących z usług. Jest to zresztą trend, którego początki można było śledzić na długo przed inwazją rosyjską (wykres 17). W ciągu 20 lat udział usług ICT w eksporcie usług z Ukrainy wzrósł z 1,26 proc. do 39,29 proc., zaś w 2021 r. sektor odpowiadał za 4 proc. ukraińskiego PKB.

Wykres 18. Struktura importu usług Ukrainy w latach 2000-2021 (w proc.)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

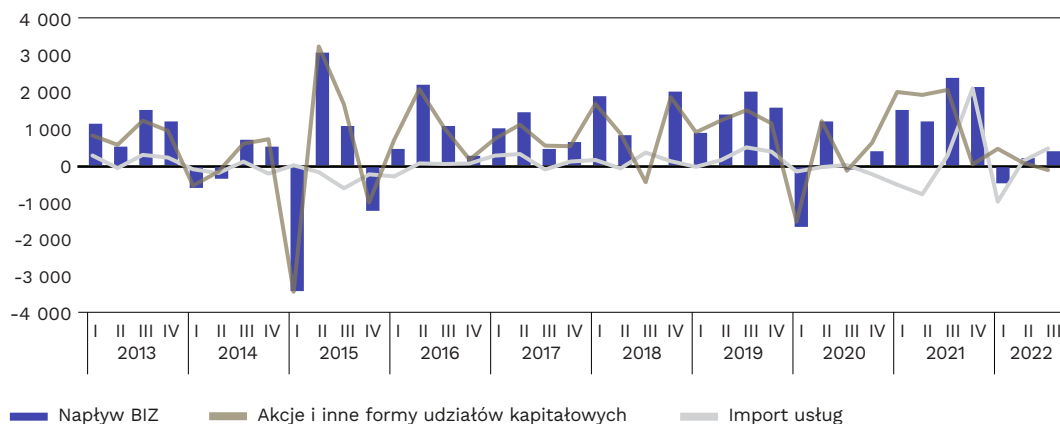
Branża ICT ma szansę stać się głównym silnikiem napędowym ukraińskiego eksportu w najbliższych latach i to bez względu na przebieg działań wojennych. Wiele firm z branży ICT zlokalizowanych jest w zachodniej części Ukrainy, czyli na obrzeżach teatru wojennego, co daje im istotną przewagę. Wpływa na to także specyfika usług ICT polegająca na tym, że mogą być one w dużym stopniu realizowane zdalnie. Potencjał wzrostowy tego sektora należy analizować w szerszym kontekście, tj. strukturalnego niedopasowania popytu i podaży na rynku pracy w branży informatycznej w Unii Europejskiej. W samych Niemczech w 2022 r. było 137 tys. wakatów dla specjalistów w IT (Schnitzer, 2023), a w Polsce 150 tys. (Łukasik i in., 2022).

Bezpośrednie inwestycje zagraniczne

Inwazja Rosji – zgodnie z przypuszczeniami – spowodowała załamanie w dziedzinie inwestycji zagranicznych w Ukrainie. Z danych Narodowego Banku Ukrainy wynika, że podczas gdy wartość bezpośrednich inwestycji zagranicznych (BIZ) za 2021 r. wyniosła 7,3 mld USD, trzy pierwsze kwartały 2022 r. zamknęły się kwotą zaledwie 190 mln USD. Dane te są dodatkowo niemiarodajne, ponieważ mogą uwzględniać tzw. inwestycje „fantomowe”, np. firmy z kapitałem ukraińskim, które retransferują fundusze do Ukrainy. Ponadto znaczną część BIZ stanowią reinwestycje zysków. Przykładowo, w pierwszym kwartale 2022 r. na 485 mln USD „akcji i pozostałych udziałów kapitałowych” aż 375 mln USD przypadało na fundusze reinwestowane przez firmy zagraniczne od lat obecne na rynku ukraińskim. Trudno jest również określić strukturę geograficzną inwestycji. Większość inwestorów ma adres kijowski, a to nie jest tożsame z miejscem prowadzenia działalności. O spadku aktywności inwestycyjnej świadczą także topniejące wpływy budżetowe z tytułu podatku dochodowego – 4,5 mld UAH w 2022 r. wobec 10 mld UAH w 2021 r. (NBU, 2023b).

Wojna wywołała niekorzystną rekonfigurację w zakresie międzynarodowych przepływów kapitału i pracy. Ukraińscy pracownicy, w tym ci posiadający wysokie kwalifikacje, przemieszczają się w głąb Unii Europejskiej, podczas gdy kapitał zagraniczny z uwagi na działania wojenne niechętnie napływa do Ukrainy. Rosnący deficyt pracowników może być problemem szczególnie dla bardziej pracochłonnych branż. Dodatkowym wyzwaniem dla napływu BIZ są wprowadzone ułatwienia dla obywateli Ukrainy związane z podejmowaniem pracy w Polsce. Dla części inwestorów bardziej opłacalne może okazać się uruchamianie projektów po stronie polskiej i rekrutowanie do nich przebywających na miejscu pracowników ukraińskich (Movchan, Rogoff, 2022).

Wykres 19. Struktura napływu BIZ do Ukrainy w latach 2013-III kw. 2022 (w mln USD)

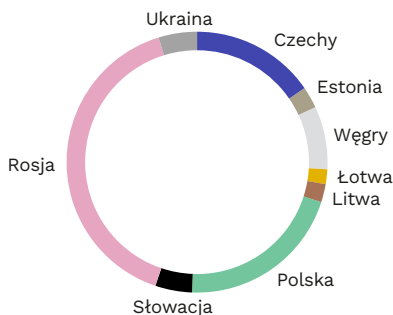

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych NBU.

Mimo trwającej wojny rząd aktywnie stara się o pozyskanie nowych inwestycji. **Agencja promocji inwestycji, UkraineInvest, przed wybuchem wojny pracowała nad 28 nowymi projektami BIZ o łącznej wartości 2,2 bln USD** (www21). W pierwszych miesiącach wojny agencja działała w trybie nadzwyczajnym, ułatwiając inwestorom przeniesienie w bezpieczniejsze rejony kraju oraz świadcząc pomoc w obliczu wymuszonych przez wojnę zmian regulacyjnych. Obecnie portfolio projektów pozostających pod opieką UkraineInvest skurczyło się do zaledwie siedmiu, na łączną kwotę 1,3 bln USD. Wobec niepewności związanej z zakończeniem wojny, strategia UkraineInvest polega na doradzaniu inwestorom myślenia sekwencyjnego, tj. planowania inwestycji w trakcie wojny, w tym zdobywania stosownych pozwoleń, wypełniania wymogów biurokratycznych itd. (są to czynności relatywnie mało kosztowne), a następnie implementacji praktycznej części projektu już po zakończeniu wojny.

Rola inwestycji zagranicznych w gospodarce ukraińskiej jest niewielka, szczególnie w obliczu rosnących potrzeb finansowych. Z danych za 2021 r. wynika, że Ukraina przyciągnęła zaledwie 4,7 proc. wszystkich BIZ w regionie w ujęciu skumulowanym, co biorąc pod uwagę duży rozmiar gospodarki (200 mld USD PKB w 2021 r.) należy uznać za wynik rozczarowujący. Jest to również cena, jaką Ukraina płaci z pozostawanie poza Unią Europejską. Wartość BIZ w przeliczeniu na mieszkańca wyniosła zaledwie 1418 USD *per capita* w stosunku do 7132 USD dla Polski czy 26213 USD dla Estonii (wykres 21).

Wykres 20. Struktura geograficzna BIZ (wartości skumulowane) w Europie Środkowo-Wschodniej w 2021 r. (w proc.)

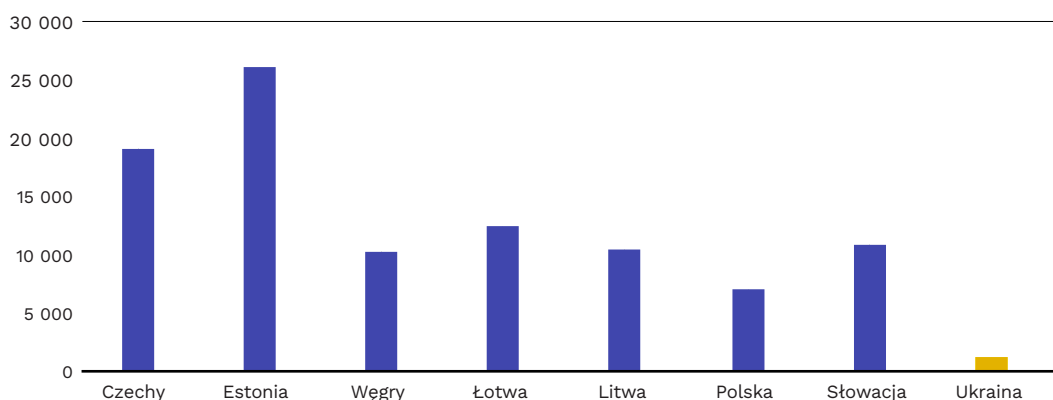
Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych UNCTAD.

Ramka 1. Polityka inwestycyjna i „niańka inwestycyjna”

Przyciąganie inwestycji zagranicznych przez Ukrainę ma od niedawna silną podstawę legislacyjną, co może odegrać istotną rolę w kolejnych latach. Ustawa pod nazwą „On State Support for Investment Projects with Significant Investments in Ukraine”, która weszła w życie w lutym 2021 r. oferuje inwestorom zagranicznym gwarancje stabilności prawa na okres 15 lat oraz wypłatę odszkodowania za straty spowodowane z winy agencji rządowych. Prawo przewiduje także różne ułatwienia fiskalne dla firm inwestujących „znaczące kwoty”, tj. powyżej 20 mln USD i zatrudniających min. 80 pracowników. Są to m.in. zwolnienia podatkowe dotyczące podatku od osób prawnych i podatków gruntowych, zwolnienia z VAT w związku z importem nowych maszyn i komponentów oraz zwolnienia z opłat celnych na wwóz dóbr kapitałowych i komponentów, a także ułatwione procedury dzierżawy działek inwestycyjnych wraz z prawem ich pierwokupu po zakończeniu umowy. Firmy, które zainwestują w Ukrainie ponad 20 mln USD, mają ponadto możliwość podpisania preferencyjnej umowy z rządem i otrzymania indywidualnej („*customizowanej*”) opieki inwestycyjnej (tzw. „niańki”) zapewnianej przez UkraineInvest.

Biorąc pod uwagę przebieg wojny, skalę zniszczeń oraz przestawienie gospodarki na tryb wojenny, pewne sektory gospodarki ukraińskiej mają szczególnie potencjał do przyciągania inwestorów zagranicznych. **Należy do nich przede wszystkim sektor energetyczny, w tym OZE, gdzie inwestycje stają się atrakcyjne nie tylko z punktu widzenia bezpieczeństwa energetycznego, ale także w związku z planowaną przez Ukrainę akcesją do UE i regulacjami unijnymi w tym zakresie.**

Wykres 21. BIZ *per capita* w Europie Środkowo-Wschodniej w 2021 r. (w USD)

Źródło: opracowanie własne PIE na podstawie danych UNCTAD i WDI.

Innym obszarem jest produkcja aparatury i sprzętu, w tym o zastosowaniu wojskowym. Dobrym przykładem inwestycji tego typu jest projekt łódzkiej firmy Atlas, która podpisała umowę z ukraińskim wojskiem na dostawę dronów dzień przed wybuchem wojny (www22). Firma rozwija się i inwestuje w badania, ma także centrum obsługi klientów w Kijowie. Kolejnym perspektywnym sektorem, w którym obserwuje się pewną aktywność inwestorów, jest branża IT, zarówno w zakresie produktów o zastosowaniu wojskowym, np. z dziedziny cyberbezpieczeństwa, jak i cywilnym. W tę branżę zainwestowała m.in. amerykańska firma Hold Security, która wybrała Kijów na swoją drugą europejską siedzibę zaledwie 18 dni po rosyjskiej inwazji. Większość osób zatrudnionych przez firmę pracuje zdalnie.

W związku ze zniszczeniami wojennymi za branżę o wręcz nieograniczonych możliwościach inwestycyjnych uważa się produkcję materiałów budowlanych i szerzej rozumiane budownictwo. Dużą inwestycję o takim charakterze zadeklarowała firma budowlana pochodząca z Irlandii – Kingspan, która zamierza otworzyć kampus technologiczny w okolicach Lwowa z myślą o wytwarzaniu materiałów izolacyjnych i produktów grzewczych. Inwestycja szacowana jest na 200 mln EUR i będzie objęta obsługą „niańki” (ramka 1) przez UkrainInvest (www23). Do innych perspektywnych sektorów należy produkcja i przetwórstwo żywności – silne sektory gospodarki ukraińskiej jeszcze przed wybuchem wojny, przemysł metalurgiczny, który został w dużej mierze zastopowany przez działania wojenne, tu Ukraina posiada znaczne przewagi komparatywne.

BIZ są motorem handlu i pozwalają Ukrainie włączyć się pełniej w międzynarodowy i europejski obieg gospodarczy. Poważne zniszczenia wojenne w zakresie kapitału rzeczowego – infrastruktury energetycznej, fabryk, hut czy zakładów przetwórstwa przemysłowego stwarzają dla kapitału zagranicznego ogromne możliwości. Aby inwestorzy wykorzystali ten potencjał, Ukraina musi podjąć wysiłek nakierowany na reformy instytucjonalne w zakresie walki z korupcją, deoligarchizacji gospodarki, wzmocnienia prawa własności oraz zmian w sądownictwie. W tym zakresie za punkt odniesienia mogą służyć doświadczenia Polski i innych państw CEE na drodze akcesyjnej do UE. Każdy dolar zainwestowany przez kapitał zagraniczny będzie miał wysoką wartość mnożnikową oraz pomoże Ukrainie dokonać awansu technologicznego i zwiększyć produktywność. Decyzje o inwestycji nie tylko przyczyniają się do wzrostu PKB, konsumpcji, obrotów handlowych etc., ale pełnią istotną rolę psychologiczną, zachęcając kolejne firmy do lokowania kapitału na terenie Ukrainy (Movchan, Rogoff, 2022). Dodatkowym czynnikiem zwiększającym atrakcyjność inwestycyjną Ukrainy jest znaczna przecena ukraińskich aktywów wywołana wojną. Oczywiście skala napływu inwestycji będzie wypadkową wielu zmiennych, takich jak dalszy przebieg wojny, koszty energii czy dostępność pracowników.

Kwestie społeczne

Poziom życia ludności

Poziom życia w Ukrainie przed wojną był ośmiokrotnie niższy niż w UE.

Według danych Banku Światowego PKB *per capita* w 2021 r. wyniósł w Ukrainie 4835,6 USD, podczas gdy średnia w UE to 38 411 USD, a w Polsce ok. 18 tys. USD. Podobnie było w przypadku wskaźnika rozwoju społecznego. Ukraina w 2021 r. była na 77. pozycji spośród 191 badanych państw, zdecydowanie niżej niż Polska (34. miejsce), Słowacja (45.), czy Rumunia (53.). Natomiast udział ludności żyjącej za 6,85 USD dziennie (w PPP, 2017 r.) wyniósł w 2020 r. 7,1 proc., podczas gdy w Polsce wskaźnik ten był w 2019 r. na poziomie 1 proc.

Większość Ukraińców doświadczyła pogorszenia warunków życia w 2022 r.

Zgodnie z sondażem przeprowadzonym przez Rating Group w lutym 2023 r. 63 proc. badanych odnotowało pogorszenie sytuacji ekonomicznej w roku wojennym, 32 proc. nie odnotowało zmiany, a 4 proc. stwierdziło poprawę (www24). Pośród największych strat w sensie jakości życia badani zwrócili szczególnie uwagę na pogorszenie stanu zdrowia (33 proc.), spadek dochodów (31 proc.) i rozdzielenie rodziny (26 proc.), przy czym sytuacje te występują intensywniej na wschodzie niż na zachodzie kraju.

Wojna spowodowała kryzys uchodźczy. Wysoki Komisarz ds. Uchodźców ONZ podaje, że w Europie poza granicami Ukrainy przebywa ponad 8 mln Ukraińców, którzy opuścili swój kraj w wyniku wojny, co stanowi ok. 20 proc. populacji Ukrainy. Z tego ponad połowę stanowiły dzieci, a wśród dorosłych 86 proc. to kobiety

(www25). 3 mln osób przebywają w Rosji, z czego część wbrew własnej woli. Spośród dorosłych uchodźców poza Ukrainą 78 proc. posiada wykształcenie wyższe, znacznie wyższy odsetek niż wśród wszystkich mieszkańców Ukrainy w 2020 r. (23 proc.). Międzynarodowa Organizacja ds. Migracji szacuje, że do stycznia 5,35 mln Ukraińców było przesiedlonych wewnątrz (IOM, 2023). Większość – 58 proc. – stanowiły osoby, które nie mogły wrócić do miejsca swojego stałego zamieszkania od ponad sześciu miesięcy. Około jedna czwarta z nich jest zmuszona utrzymywać się przede wszystkim z zasiłku udzielanego uchodźcom, który w większości przypadków nie zapewnia im przychodu przekraczającego próg ubóstwa. Po 24 lutego 2022 r. Ukrainę opuściło łącznie ponad 20 mln osób, z których blisko 12 mln wróciło w ciągu pierwszego roku od wybuchu wojny.

Liczba uchodźców wewnętrznych w Ukrainie spada. Ich szacowana liczba w styczniu jest o ponad pół miliona mniejsza niż w grudniu i o prawie 3 mln mniejsza niż w maju, kiedy było ich najwięcej. W maju 2023 r. liczba uchodźców wewnętrznych wynosiła 5,08 mln osób. Na wschodzie kraju przebywa i z tego obszaru pochodzi największa liczba uchodźców wewnętrznych. Najwięcej przebywa w dniepropietrowskim i charkowskim, a najwięcej pochodzi

z obwodów charkowskiego i donieckiego. W początkowych miesiącach wojny większość uchodźców wewnętrznych znajdowała się na zachodzie Ukrainy. Ta zmiana jest tłumaczona względnym zamrożeniem linii frontu.

Pogorszeniu uległy takie usługi publiczne jak służba zdrowia i edukacja.

Według WHO prawie połowa placówek służby zdrowia na wschodzie i południu Ukrainy jest częściowo lub całkowicie niefunkcjonalna. Szacuje się, że w 2022 r. około 14,5 mln osób na Ukrainie potrzebowało pomocy zdrowotnej (www26). W latach 2021-2022 nastąpił spadek liczby placówek szkolnych i liczby nauczycieli o ponad 7 proc. Również liczba dzieci i młodzieży uczestniczącej w kształceniu była w tym czasie o ponad 4 proc. mniejsza. W badaniu Rating Group przeprowadzonym na początku 2023 r. stwierdzono wzrost wykorzystania zdalnej formy nauczania – aż 42 proc. dzieci uczestniczy w nauczaniu przedszkolnym i szkolnym online (www27). Ta forma kształcenia częściej występuje we wschodniej części kraju (dotyczy 76 proc. uczących się). Ponadto, mimo trwania wojny, większość dzieci i młodzieży w wieku 3-17 lat uczestniczy w programach placówek oświatowych. Jedynie 8 proc. nie chodzi ani do szkoły, ani do przedszkola. Najczęstszym powodem takiej sytuacji jest zamknięcie placówek edukacyjnych w wyniku wojny lub obawa rodziców przed posyłaniem dziecka do przedszkola lub szkoły.

Instytucje

Ukraina przed wojny postrzegana była jako kraj o wysokim poziomie korupcji. Indeks Percepcji Korupcji pozostaje od lat na podobnym poziomie i waha się między oceną 30 (w 2019 r.) a 33 (w 2022 r.). Umieścawia to Ukrainę na 116. pozycji (spośród 180 badanych państw) w 2022 r. Poprawa w tym obszarze jest jednak konieczna w kontekście ubiegania się o członkostwo w Unii Europejskiej i NATO oraz by móc realizować wsparcie Ukrainy w powojennej odbudowie. W marcu 2023 r. rząd zatwierdził Państwowy Program Antykorupcyjny na lata 2023-2025. Według Rating Group widoczna jest też zmiana w sposobie funkcjonowania społeczeństwa – w ostatnim roku zmniejszyła się m.in. anomia społeczna. Udział osób nieprzestrzegających norm społecznych spadł z 72 proc. w 2021 r. do 48 proc. w 2022 r. Choć stanowi to nadal połowę badanych, daje jednak szansę na oddolne ograniczenie zachowań korupcyjnych (www28).

Wojna przyspieszyła deoligarchizację. Proces ten rozpoczął się jeszcze przed wojną – m.in. w 2021 r. przyjęto tzw. ustawę o oligarchach, która miała znacząco zmniejszyć wpływ najbogatszych przedsiębiorców ukraińskich na życie polityczne kraju. Implementacja ustawy została jednak wstrzymana przez działania wojenne. Mimo to, znaczenie oligarchów słabnie ze względu na wzrost wpływu państw zachodnich, straty finansowe większości z nich i niezwykle silną pozycję prezydenta Zełenskiego (www29).

Można zauważyć pojawienie się „efektu flagi” – w 2022 r. wzrosło zaufanie społeczne do ukraińskich instytucji państwowych. Według badania KIIS (www30) lepiej postrzegana jest przede wszystkim armia ukraińska – od 12.2021 do 12.2022 r. poziom zaufania wzrósł z 72 proc. do 96 proc.

Zaufanie do Prezydenta Ukrainy wzrosło z 27 proc. do 84 proc. Społeczeństwo ukraińskie bardziej pozytywnie postrzega również Radę Najwyższą Ukrainy (wzrost zaufania z 11 proc. do 35 proc.) oraz rząd (wzrost z 14 proc. do 52 proc.). Ucierpiało natomiast wizerunek Kościoła, do którego zaufanie spadło z 51 proc. do 44 proc. i rosyjskich mediów – z 3 proc. do 1 proc.

Podsumowanie i perspektywa krótkoterminowa

Gospodarka Ukrainy znacząco ucierpiąta podczas pierwszego roku wojny, jednak system gospodarczy nie załamał się całkowicie. Pomogło wsparcie zagraniczne oraz rozsądna polityka gospodarcza państwa. Po szoku wywołanym wybuchem wojny gospodarka Ukrainy przestawiła się na wojenny sposób funkcjonowania. W 2022 r. PKB Ukrainy spadł o 29,2 proc., czyli o ok. 60 mld USD. Znacznie obniżyły się warunki życia dla większości Ukraińców – w 2022 r. inflacja wyniosła 26,6 proc., płace realne spadły o 15,8 proc., a bezrobocie powiększyło się do 25,8 proc. Wydatki wzrosły dwukrotnie, głównie na cele obronne, ale jednocześnie dochody powiększyły się jedynie o niecałą połowę. Sytuację ratowało wsparcie zewnętrzne, bowiem budżet został zasilony przez partnerów zachodnich o 32 mld USD.

Gospodarka w zachodniej części kraju mimo trudnych warunków wojennych funkcjonowała z niewielkimi zakłóceniami. O dużej zdolności adaptowania się ukraińskiej gospodarki do nowej rzeczywistości świadczy to, że mimo zmasowanych ataków na infrastrukturę energetyczną, w wyniku których 40 proc. ukraińskich przedsiębiorstw zmniejszyło produkcję, dostosowali się oni do sytuacji wojennej nabywając generatory prądu, uelastyczniając model pracy dla pracowników i przekierowując tam, gdzie to było możliwe do pracy zdalnej.

Wiele wskazuje, że w 2023 r. gospodarka Ukrainy ustabilizuje się na poziomie ok. 30 proc. niższym niż w 2021 r. Podawane prognozy sugerują umiarkowany wzrost gospodarczy: Narodowy Bank Ukrainy podniósł swoją prognozę z 0,3 proc. wzrostu do 2 proc. W tych szacunkach brane są pod uwagę dość pozytywne założenia np. o stałej dostępności korytarza handlowego na Morzu Czarnym, który się nie sprawdził. Wskaźniki makroekonomiczne mają ulec nieznacznej poprawie, ale nadal pozostaną na poziomie dalekim od sytuacji sprzed wojny. Inflacja prawdopodobnie zmniejszy się o ok. 8 pkt. proc. – do 18,7 proc., a deficyt budżetowy o 2 pkt. proc. – do -15,2 proc. PKB. **Według szacunków NBU bezrobocie w 2023 r. wyniesie 26,1 proc., a więc pozostanie na podobnym poziomie co w 2022 r.** Zmalać dopiero w 2024 r. do 20 proc. i do 17,6 proc. w 2025 r. Wzrosnąć mają za to nieznacznie płace realne – w 2023 r. o 3,3 proc. a w 2024 r. 6,5 proc. Stan zatrudnienia będzie w dużej mierze zależał od aktywności gospodarczej przedsiębiorstw i ogólnej sytuacji gospodarczej w kraju.

Wojna spowodowała kryzys uchodźczy, negatywnie wpływając na kapitał ludzki Ukrainy – kraj opuściło ok. 20 proc. ludności, a w samej Unii Europejskiej przebywa ponad 8 mln Ukraińców (dane ONZ). Migracja wewnętrzna dotyczyła 5,35 mln osób. Będzie to miało długofalowe skutki dla struktury demograficznej państwa i rynku pracy. Około 25 proc. wewnętrznie przesiedlonych nie planuje obecnie wracać do miejsca zamieszkania. Spośród uchodźców poza Ukrainą wyniki badania unijnej agencji praw podstawowych (FRA, 2023) wskazują, że jedynie 35 proc. jest przekonanych, że wróci do kraju. Ponadto istnieje możliwość, że po zakończeniu wojny istotna część młodych mężczyzn postanowi dołączyć do swoich rodzin w państwach zachodnich.

System finansowy pozostał stabilny. Narodowy Bank Ukrainy zastosował restrykcyjne narzędzia polityki pieniężnej: stopy procentowe ustalono na stałym poziomie 25 proc. i usztywniono kurs wymiany hrywny w stosunku do dolara amerykańskiego. **Przewidywane luzowanie polityki monetarnej ma rozpocząć się jesienią tego roku (www31) lub wcześniej, o ile sytuacja gospodarcza będzie sprzyjająca.** RPP NBU wciąż utrzymuje stopy procentowe na poziomie 25 proc. (www32).

W budżecie na 2023 r. uchwalonym 3 listopada 2022 r. przewiduje się, że dochody państwa wyniosą 1329,3 mld UAH, a wydatki 2640,2 mld UAH. Priorytetowym wydatkiem pozostanie bezpieczeństwo narodowe i obronność kraju, na które przeznaczono 1141,1 mld UAH, a więc prawie połowę ogółu wydatków (www33). W ocenie MFW Ukraina potrzebuje 3-4 mld USD wsparcia zewnętrznego na miesiąc w 2023 r. (www34), co w ujęciu rocznym oznacza zapotrzebowanie na poziomie 1535,9 mld UAH. USA i UE zapowiedziały już gotowość wsparcia finansowego Ukrainy, jednak nadal zgodnie z prognozą NBU na 2023 r. deficyt budżetowy pozostanie na podobnym poziomie jak w 2022 r.: -15,2 proc. PKB. **Jednym z najważniejszych problemów dla gospodarki ukraińskiej stała się rosyjska blokada głównego szlaku handlowego,** który prowadzi przez Morze Czarne i przed 2022 r. obsługiwał ok. 2/3 ukraińskiego eksportu. Inwazja sprawiła, że **wartość eksportu obniżyła się względem 2021 r. o 35 proc., a importu o 19 proc.** Inwestycje zagraniczne zmalały znacząco – zgodnie z danymi NBU wartość BIZ z 7,3 mld USD za 2021 r. spadła do 190 mln USD za trzy pierwsze kwartały 2022 r. **Należy się spodziewać dalszego spadku eksportu Ukrainy w 2023 r.** Wyniki eksportu w pierwszych dwóch miesiącach tego roku były o 43 proc. gorsze niż w styczniu-lutym ubiegłego roku, co wynika także z przyczyn statystycznych – inwazja Rosji rozpoczęła się pod koniec lutego 2022 r., więc baza porównawcza jest wyższa niż przewidywana w kolejnych miesiącach tego roku. W ujęciu rok do roku kolejne spadki powinny być niższe. Wyjście Rosji z porozumienia zbożowego może doprowadzić do dalszego spadku eksportu Ukrainy.

Wyzwania odbudowy

Ukraina stoi przed wieloma wyzwaniami, a prognozy dotyczące przyszłości poszczególnych sektorów gospodarki są niepewne. Tempo odbudowy i ich przyszłość w dużej mierze zależy od napływu inwestycji. **Gospodarka wojenna narzuciła rządowi w Kijowie nowy sposób myślenia o roli BIZ w pobudzaniu wzrostu, zwłaszcza w kontekście czekającej Ukrainę odbudowy.** Spowoduje to potencjalnie wiele konsekwencji dla sąsiadów, w tym Polski. Odbudowa to ogromna szansa dla polskich firm, które z racji bliskości kulturowo-językowej, geograficznej oraz względnie dobrej znajomości rynku ukraińskiego, mogą skutecznie inwestować w wielu branżach – od budownictwa po ICT. Zapowiadana przez władze Ukrainy agresywna polityka promocji inwestycji może jednocześnie przyczynić się do pewnej rekalkibracji strumienia BIZ w regionie. Nie można wykluczyć, że w najbliższych latach Ukraina będzie coraz silniej rywalizowała o inwestorów z innymi państwami Europy Środkowo-Wschodniej i przejmie część inwestycji, na które liczą państwa w regionie. Będzie to zależec także od dostępności infrastruktury, stabilnej i taniej energii oraz pracowników. Warunkiem napływu inwestycji i rozpoczęcia ambitnego projektu powojennej odbudowy kraju jest trwałość pokoju oraz stabilność prawa.

Bardzo istotną kwestią w kontekście napływu inwestycji będzie również mechanizm integracji Ukrainy z jednolitym rynkiem UE. Najistotniejsze wyzwania to przyjęcie *acquis communautaire* (dorobku prawnego UE) i gwarancja, że wraz z przyjęciem prawodawstwa Ukraina doprowadzi do realnych zmian dotyczących wymiaru sprawiedliwości, przeciwdziałania korupcji i rządów prawa. Perspektywy odbudowy gospodarczej są uzależnione także od tempa powrotu uchodźców. Sprawnie przeprowadzona odbudowa z zagwarantowaną pomocą finansową od państw wspierających Ukrainę będzie tworzyć miejsca pracy. Brak funduszy zewnętrznych, wobec znacznych zniszczeń wojennych i niedoboru ludzi w wieku produkcyjnym, będzie z kolei prowadzić do długotrwałej zapaści gospodarczej.

Perspektywy odbudowy poszczególnych sektorów gospodarki są zróżnicowane. Ukraińskie rolnictwo ma szansę na szybką odbudowę, a może nawet na znaczny rozwój po zakończeniu działań wojennych. Zakładając dostęp Ukrainy do portów czarnomorskich i inwestycji pokrywających straty sprzętowe można spodziewać się relatywnie szybkiej poprawy kondycji ukraińskiego rolnictwa w horyzoncie nie więcej niż kilkuletnim. Ewentualność dalszej integracji państwa ukraińskiego z Unią Europejską, a zwłaszcza dostępu do jednolitego rynku produktów rolnych i systemu dopłat rolniczych w razie kontynuacji drogi do pełnego członkostwa w dłuższej perspektywie jest szansą na jego rozwój do poziomu produkcji i dochodowości znacznie przekraczającego ten przedwojenny. Taka droga mogłaby jednak budzić istotny sprzeciw polityczny państw wewnątrz Unii, zwłaszcza wśród państw będących

znacznymi eksporterami żywności – Holandii, Francji oraz Polski. Kolejną przeszkodą może być fakt zaminowania ukraińskich pól. Według szacunku Banku Światowego, całość procesu usuwania min może kosztować Ukrainę aż 37 mld USD, czyli 25 proc. całości kosztu odbudowy zniszczeń materialnych.

Perspektywa odbudowy ukraińskiego przetwórstwa jest znacznie bardziej skomplikowana, ponieważ wiąże się z ogólną koniunkturą gospodarczą kraju. O ile ukraiński przemysł wykazał się dużą odpornością wobec trudów wojny, między innymi adaptując się do przerw w dostawach prądu, to braki wykwalifikowanych pracowników w wyniku uchodźstwa, zniszczona infrastruktura i wysokie ceny materiałów już teraz znacznie utrudniają działalność ukraińskich przetwórców. W długim okresie przemysł jest zagrożony zapaścią gospodarczą, która uniemożliwiłaby skuteczną odbudowę. Wzmocnienie aktywności gospodarczej będzie wymagało dużych inwestycji publicznych zależnych od zewnętrznego wsparcia finansowego. Niepewność gospodarcza państwa może utrudniać dostęp do taniego kredytu. Zapewnić go może aktywna polityka Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Europejskiego Banku Centralnego lub innych międzynarodowych instytucji finansowych.

Możliwość sprawnej odbudowy górnictwa będzie zależała od treści rozejmu i sposobu zakończenia wojny. Złóża metali znajdują się przede wszystkim w Ukrainie środkowo-wschodniej, będącej obecnie pod ukraińską kontrolą, ale bardzo cierpiącej wskutek działań wojennych. Oprócz metali, na szali znajdują się złoża gazu w obwodzie charkowskim czy ropy na szelfie Morza Czarnego. Powojenna perspektywa sektora stalowego będzie zależała od utrzymania kontroli nad złożami i dostępu do taniej energii.

Ukraińska energetyka ucierpiała na celowych atakach rakietowych ze strony Rosji. Choć obecne zużycie energii w Ukrainie jest o kilkadziesiąt procent niższe niż przed wojną, to odbudowa będzie wymagała powrotu do dawnych wartości konsumpcji. KSE szacuje, że koszt odbudowy ukraińskiej infrastruktury energetycznej wynosi ponad 8 mld USD, czyli nieco ponad 8 proc. całości przychodów budżetowych Ukrainy w 2022 r. (łącznie z dochodami z międzynarodowej pomocy finansowej). Jedną z potencjalnych dróg rozwoju ukraińskiej energetyki jest zwiększenie udziału energii odnawialnej w miksie energetycznym. Ukraina ma duży potencjał do rozwoju energetyki geotermalnej. Do tego może zwiększyć produkcję energii jądrowej, co już teraz jest planowane. Jest to korzystna ścieżka zwłaszcza, jeśli po zakończeniu wojny Ukraina nie odzyska złóż węgla kamiennego znajdujących się na terenach kontrolowanych przez Rosjan od 2014 r. Utrata możliwości importu taniej ropy i gazu z Rosji i Białorusi wymusza na Ukrainie znajdowanie nowych dostawców tych paliw ze względu na niedostatek rodzimych złóż. Choć dalszy reeksport produktów ropy naftowej do Ukrainy byłby dla Polski korzystny, to dla Ukrainy w dłuższej perspektywie korzystniejsze będą inwestycje w niezależność energetyczną.

Bibliografia

- Djankov, S., Blinov, O. (2022a), *Assessment of damages to Ukraine's productive capacity*, VoxEU.org.
- Djankov, S., Blinov, O. (2022b), *The economic toll of attacks on Ukraine's power grid*, VoxEU.org.
- FRA (2023), *Fleeing Ukraine – Displaced People's Experiences in the EU*, European Union Agency for Fundamental Rights.
- IEA (2020), *Ukraine energy profile*, Paryż, <https://www.iea.org/reports/ukraine-energy-profile> [dostęp: 9.03.2023].
- IOM (2023), *Ukraine Internal Displacement Report Round 12*, <https://dtm.iom.int/reports/ukraine-internal-displacement-report-general-population-survey-round-12-16-23-january-2023> [dostęp: 20.03.2023].
- Kopiński, D., Markiewicz, J., Ogórek, S., Sierocińska, K. (2022), *Doświadczenia powojennej odbudowy. Inspiracje dla Ukrainy*, Policy Paper, nr 6, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa
- KSE (2023), <https://kse.ua/wp-content/uploads/2023/05/KSE-Digest-May.pdf> [dostęp: 05.06.2023].
- Łukasik, K., Strzelecki, J., Śliwowski, P., Święcicki, I. (2022), *Ilu specjalistów IT brakuje w Polsce?*, Polski Instytut Ekonomiczny, Warszawa.
- Markiewicz, J., Strzelecki, J. (2023), *Polska bramą dla ukraińskiego handlu*, „Tygodnik gospodarczy PIE”, nr 8.
- Movchan, V., Rogoff, K. (2022), *International trade and foreign direct investment, in Rebuilding Ukraine: Principles and policies*, Y. Gorodnichenko, I. Sologoub, B. Weder di Mauro (eds.), CEPR Press, Paris.
- NBU (2023a), *Monthly Business Outlook Survey*, Departament Raportowania i Statystyki, nr 40, styczeń.
- NBU (2023b), *Inflation Report*, styczeń.
- NBU (2023c), *Inflation Report*, kwiecień.
- Pindyuk, O., Grieveson, R. (2023), *Sailing Through Rough Waters*, Economic Analysis and Outlook for Central, East and Southeast Europe, WIIW, Forecast Report.
- Schnitzer, M. (2023), *Why the West needs Ukraine and its IT business*, CEPR, 13 February.
- Tsyrennikov, V. (2022), *A trillion-dollar question: What Russia owes Ukraine*, VoxEU.org.

- (www1) <https://kse.ua/about-the-school/news/during-the-year-of-the-full-scale-war-the-total-amount-of-damages-caused-russia-to-ukraine-s-infrastructure-has-reached-almost-143-8-billion/> [dostęp: 23.03.2023].
- (www2) <https://www.economist.com/interactive/briefing/2023/02/23/data-from-satellites-reveal-the-vast-extent-of-fighting-in-ukraine> [dostęp: 9.03.2023].
- (www3) <https://www.kmu.gov.ua/en/news/minekonomiky-vvp-za-pidsumkom-2022-roku-vpav-na-292> [dostęp: 14.03.2023].
- (www4) <https://eba.com.ua/en/navit-tryvalyj-blekaut-ne-zavadyt-72-kompanij-eva-pratsyuvat-na-ukrayinskomu-rynku/> [dostęp: 9.03.2023].
- (www5) <https://biznes.newseria.pl/news/tylko-40-proc-ukraicow,p1888733455> [dostęp: 10.04.2023].
- (www6) https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2021/zb/08/rab_sula_e.pdf [dostęp: 01.06.2023].
- (www7) https://www.paih.gov.pl/rynki_zagraniczne/Ukraina/alert_kryzysowy# [dostęp: 27.02.2023].
- (www8) <https://bank.gov.ua/en/markets/exchangerate-chart> [dostęp: 17.03.2023].
- (www9) <https://bank.gov.ua/en/news/all/novi-pravila-roboti-bankiv-i-nebankivskih-finansovih-ustanov-scho-zaymayutsya-kredituvannyam-pid-chas-viyni> [dostęp: 17.03.2023].
- (www10) <https://bank.gov.ua/en/news/all/za-initsiativi-natsionalnogo-banku-stvorena-spilna-bankivska-mereja-power-banking-yaka-pratsyuvatime-navit-v-umovah-blekautu> [dostęp: 16.03.2023].
- (www11) <https://www.bankier.pl/wiadomosc/NBP-udostepnil-Narodowemu-Bankowi-Ukrainy-linie-swapowa-do-1-mln-dol-8302807.html> [dostęp: 17.03.2023].
- (www12) <https://polskieradio24.pl/42/259/artykul/3123556,nbp-od-poczatku-wojny-wspieral-ukraine-i-uchodzcow-podsumowanie-dzialan-banku-centralnego> [dostęp: 15.03.2023].
- (www13) <https://www.ukrinform.pl/rubric-economy/3689411-ukraina-co-miesiac-wydaje-na-kampanie-wojskowa-130-miliardow-hrywien.html> [dostęp: 03.04.2023].
- (www14) <https://www.economist.com/finance-and-economics/2023/04/27/patriotic-ukrainians-are-rushing-to-pay-their-taxes> [dostęp: 09.05.2023].
- (www15) <https://www.rp.pl/podatki/art35918251-zelenski-lagodzi-podatkidwa-procent-przychodu-zamiast-cit-i-vat> [dostęp: 09.05.2023].
- (www16) <https://www.ukrinform.pl/rubric-economy/3643016-ministerstwo-finansow-uplasowao-obligacje-wojenne-na-126-miliarda.html> [dostęp: 08.05.2023].
- (www17) <https://mof.gov.ua/en/borgovi-pokazniki-st> [dostęp: 08.05.2023].
- (www18) <https://apps.fas.usda.gov/psdonline/circulars/production.pdf> [dostęp: 20.04.2023].

- (www19) <https://www.work.ua/en/stat/count/?category=14>
[dostęp: 31.03.2023].
- (www20) <https://biznes.interia.pl/gospodarka/news-ozywienie-branzy-turystycznej-kluczowe-dla-powojennej-odbudo,nId,6541978>
[dostęp: 21.03.2023].
- (www21) <https://mind.ua/en/publications/20253957-government-office-ukraineinvest-s-executive-director-the-more-anti-corruption-cases-we-see-the-mo> [dostęp: 10.03.2023].
- (www22) <https://www.fdiintelligence.com/content/news/staying-put-the-bumpy-ride-of-investing-in-ukraine-through-war-82119>
[dostęp: 10.03.2023].
- (www23) <https://mind.ua/en/publications/20253957-government-office-ukraineinvest-s-executive-director-the-more-anti-corruption-cases-we-see-the-mo> [dostęp: 10.03.2023].
- (www24) https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/kompleksne_dosl_dzhennya_yak_v_yna_zm_nila_mene_ta_kra_nu_p_dsumki_roku.html
[dostęp: 10.03.2023].
- (www25) <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> [dostęp: 13.04.2023].
- (www26) <https://reports.unocha.org/en/country/ukraine>
[dostęp: 08.05.2023].
- (www27) https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/problems_of_ukrainian_children_in_conditions_of_war_january_27-february_1_2023.html
[dostęp: 13.04.2023].
- (www28) https://ratinggroup.ua/en/research/ukraine/dev_yatnadcyate_zagalnonac_onalne_opituvannya_anom_ya_v_ukra_nskomu_susp_lstv_20-21_listopada_2022.html [dostęp: 15.06.2023].
- (www29) <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2023-06-13/ukrainscy-oligarchowie-i-ich-biznesy-erozja-znaczenia>
[dostęp: 15.06.2023].
- (www30) <https://www.kiis.com.ua/?lang=eng&cat=reports&id=1174&page=2>
[dostęp: 13.03.2023].
- (www31) <https://bank.gov.ua/en/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-zberig-oblikovu-stavku-na-rivni-25-15809> [dostęp: 12.03.2023].
- (www32) <https://bank.gov.ua/en/news/all/pidsumki-diskusiyi-chleniv-komitetu-z-monetarnoyi-politiki-natsionalnogo-banku-schodo-rivnya-oblikovoyi-stavki-26-kvitnya-2023-roku> [dostęp: 05.06.2023].
- (www33) https://www.mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 [dostęp: 12.03.2023].
- (www34) <https://www.imf.org/en/News/Articles/2022/10/12/sp-md-remarks-at-the-ukraine-ministerial-roundtable> [dostęp: 12.03.2023].

Spis map, ramek i wykresów

SPIS MAP

Mapa 1. PKB w 2021 r. na poziomie regionalnym (w mld UAH)	9
Mapa 2. Inflacja w Ukrainie w podziale regionalnym w 2022 r. (w proc.) . .14	
Mapa 3. Kierunki eksportu w ramach korytarza zbożowego przez Morze Czarne (w okresie 07.2022-04.2023)	26

SPIS RAMEK

Ramka 1. Polityka inwestycyjna i „niańka inwestycyjna”	31
--	----

SPIS WYKRESÓW

Wykres 1. Wzrost gospodarczy Ukrainy w latach 2019-2023 (w proc.)	9
Wykres 2. Bezrobocie w Ukrainie w latach 2019-2023 (w proc.)	11
Wykres 3. Inflacja w Ukrainie w latach 2019-2023 (w proc.)	13
Wykres 4. Inflacja w Ukrainie w podziale na grupy produktowe w 2022 r. (w proc.)	13
Wykres 5. Łączne udzielone wsparcie dla budżetu Ukrainy w 2022 r. wg kraju (organizacji) pochodzenia (w mld USD)	15
Wykres 6. Dochody, wydatki i saldo budżetowe Ukrainy w latach 2019-2023 (proc. PKB)	16
Wykres 7. Dochody budżetowe w latach 2021 i 2022 (w proc.)	16
Wykres 8. Wydatki budżetowe w latach 2021 i 2022 (w proc.)	17
Wykres 9. Udział sektorów ukraińskiej gospodarki w wartości dodanej w 2021 r. (w proc.)	18
Wykres 10. Produkcja działów ukraińskiego przemysłu w 2022 r. (analogiczny miesiąc roku poprzedniego = 100)	19
Wykres 11. Wydobycie górnicze w Ukrainie w 2022 r. (styczeń = 100)	20
Wykres 12. Liczba wakatów i aplikacji w przetwórstwie na stronie Work.ua	22
Wykres 13. Kierunki handlu zagranicznego Ukrainy w 2022 r. (w proc.)	24
Wykres 14. Główne kierunki ukraińskiego eksportu latach 2021-2022 (w tys. USD)	24
Wykres 15. Polski handel z Ukrainą w latach 2021-2023 (w mld PLN)	25
Wykres 16. Eksport, import i saldo w obrotach usługowych (w mln USD)	27
Wykres 17. Struktura eksportu usług z Ukrainy w latach 2000-2021 (w proc.)	27

Wykres 18. Struktura importu usług Ukrainy w latach 2000-2021 (w proc.)	28
Wykres 19. Struktura napływu BIZ do Ukrainy w latach 2013-III kw. 2022 (w mln USD)	29
Wykres 20. Struktura geograficzna BIZ (wartości skumulowane) w Europie Środkowo-Wschodniej w 2021 r. (w proc.)	30
Wykres 21. BIZ <i>per capita</i> w Europie Środkowo-Wschodniej w 2021 r. (w USD)	31

Polski Instytut Ekonomiczny

Polski Instytut Ekonomiczny to publiczny *think tank* ekonomiczny z historią sięgającą 1928 roku. Jego obszary badawcze to przede wszystkim makroekonomia, energetyka i klimat, handel zagraniczny, foresight gospodarczy, gospodarka cyfrowa i ekonomia behawioralna. Instytut przygotowuje raporty, analizy i rekomendacje dotyczące kluczowych obszarów gospodarki oraz życia społecznego w Polsce, z uwzględnieniem sytuacji międzynarodowej.